

Україна:

події,
факти,
коментарі

2013 № 12

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях
№ 12 2013

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заступник гендиректора НБУВ

Редакційна колегія:

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbuv.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Конституційна Асамблея схвалила за основу для подальшого доопрацювання Концепцію змін до Конституції України	4
---	---

Аналітика

Якименко Ю. “Народная законодательная инициатива” в ежегодном Послании Президента Верховной Раде	5
--	---

Гранчак Т. Аспекти референдуму в проекті Концепції внесення змін до Конституції України	10
---	----

Пальчук В. Космическая отрасль Украины: международные проекты как фактор развития	21
---	----

Економічний ракурс

Кулицький С. Про перспективи проекту газопроводу «Ямал – Європа -2» (Продовження в наступному випуску)	35
--	----

Наука-суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	44
Діяльність науково-дослідних установ	44
Аерокосмічна і авіаційна галузі	45
Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань	45
Енергоощадні технології	46
Альтернативні джерела енергії	47
Інформаційні технології	48
Освіта та кадрове забезпечення в Україні	50
Охорона здоров'я	53
Наукові видання	56
Наука і влада	57

Проблеми інформатизації

Горовий В. Національні інформаційні ресурси в контексті посилення глобальних інформаційних впливів	59
--	----

До уваги держслужбовці

Мацкевич Л. Нові надходження НБУВ	72
--------------------------------------	----

28 червня – День Конституції України

Шановні колеги!
Щиро вітаємо
з Днем Конституції!
Бажаємо творчої наснаги
у зміцненні інформаційних
засад розвитку Української
держави, нових досягнень,
миру і добробуту,
впевненості
у конституційному
майбутньому нашої держави!

Із сподіванням на плідну співпрацю,
колектив СІАЗ НБУВ

Конституційна Асамблея схвалила за основу для подальшого доопрацювання Концепцію змін до Конституції України

21 червня відбулося четверте пленарне засідання Конституційної Асамблеї (КА), на якому було розглянуто відповідні пропозиції комісій Конституційної Асамблеї щодо проекту Концепції внесення змін до Конституції України.

Конституційна Асамблея прийняла за основу проект Концепції для подальшого доопрацювання з урахуванням, насамперед, зауважень, рекомендацій, застережень, висловлених на засіданні Конституційної Асамблеї, а також виходячи з того, що до середини вересня цього року всі члени КА уважно і ретельно опрацюють основні положення проекту та внесуть пропозиції з метою підготовки Концепції до схвалення, орієнтовно до кінця жовтня цього року.

Як зазначила радник Президента України, керівник Головного управління з питань конституційно-правової модернізації Адміністрації Президента України М. Ставнійчук, «процес підготовки проекту Концепції супроводжувався дискусіями в експертному, передовсім правовому середовищі, інколи достатньо гострими та відвертими».

«Проте, на наш погляд, представлений сьогодні проект Концепції є певним компромісом між різними правовими підходами та позиціями, у ньому є намагання мінімізувати політичні впливи та ризики. Проект передовсім базується на досвіді реалізації положень чинної Конституції України, розвиває і конкретизує їх. Є намагання використати та впроваджувати кращі сучасні досягнення європейського конституційного доробку. Концепція після її доопрацювання має стати методологічною основою для подальшої роботи з підготовки проекту (або проектів) змін до Конституції України», – наголосила радник Президента.

«Концепція змін до Конституції України передбачає, насамперед, встановлення конституційно-правових засад реформи судоустрою та здійснення правосуддя, реформи прокуратури, реформи місцевого самоврядування, а головне – вдосконалення механізму інституювання прав і свобод людини, гарантування їх реалізації», – зазначила М. Ставнійчук.

Радник Президента України вказала, що одним із ключових є питання прав і свобод. У цьому контексті у Конституційній Асамблеї є спроба вирішити проблему абстрактності конституційних формулювань, замінити політико-декларативний характер викладу низки статей чинної Конституції України максимально можливим реальним нормативно-правовим наповненням.

Як зазначила М. Ставнічук, «при підготовці змін до Основного закону держави Конституційна Асамблея виходила з того, що Конституція України має стати актом, що закріплює засади інноваційної моделі суспільного та державного розвитку. У цьому сенсі мова йде про сучасні підходи до визначення нового покоління прав, таких як право на сталий розвиток, прав людини нинішнього та майбутніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для їх здоров'я та добробуту».

Чи не найскладнішим питанням, як наголосила секретар Конституційної Асамблеї, є питання організації державної влади. Вона зазначила, що сьогодні Конституційна Асамблея розглянула декілька альтернативних пропозицій, які є прийнятними з точки зору і власного національного досвіду, європейського конституціоналізму. Як зазначила М. Ставнічук, це може бути і змішана парламентсько-президентська, і президентсько-парламентська, або суто парламентська форма державного правління. Питання форми правління – це завжди питання політичного компромісу, домовленостей. Конституційною Асамблеєю запропоновано в питанні влади на центральному рівні розширити систему парламентаризму, збалансувати систему стримувань та противаг. На місцевому рівні йдеться про децентралізацію, готуються пропозиції щодо конституційних засад реформування місцевого самоврядування.

Підготовлений проект Концепції сформований сьогодні на основі колективних пропозицій, зокрема комісії Конституційної Асамблеї. Попереду велика робота з узагальнення пропозицій щодо оптимізації, гармонізації тексту проекту Концепції як основи для майбутніх змін до Конституції (*Конституційна Асамблея* (<http://cau.in.ua/ua/news/id/konstitucijna-asambleja-shvalila-za-osnovu-dlja-podalshogo-dopracjvannja-koncepciju-zmin-do-konstituciji-ukrajini-marina-stavnijchuk-760/>). – 2013. – 21.06).

Аналітика

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

"Народная законодательная инициатива" в ежегодном Послании Президента Верховной Раде

Одним из наиболее резонансных аспектов Послания Президента парламенту в этом году стали его предложения, касающиеся возможности предоставления гражданам права изменения законодательства через референдумы и

внедрения в Украине «института конституционной жалобы». В подготовке соответствующего раздела Послания приняли участие представители Администрации Президента, в том числе советник Президента А. Портнов.

Главное в нововведениях, которые, помимо прочего, требуют обновления Конституции, заключается, во-первых, во внедрении возможности народной законодательной инициативы, требующей для регистрации законопроекта в парламенте обращения 80 тыс. избирателей, и, во-вторых, в закреплении права народа отменять на референдуме принятые законы («народное вето»).

Инициатива изменения нынешнего закона о референдуме и введение новых форм народовластия расценивается авторами документа как важный шаг на пути демократического реформирования политической системы Украины, заинтересованность в котором декларирует правительство.

Как заявляет глава государства, необходимость принятия таких решений продиктована стремлением власти к повышению действенности форм непосредственной демократии и более полной реализации конституционного права граждан на участие в управлении государственными делами.

Положения, касающиеся развития «народной законодательной инициативы», «народного вето» и других механизмов реализации принципа народовластия, встречаются и в программах парламентских партий и отдельных депутатов, на чем они акцентировали внимание в ходе избирательной кампании, поэтому авторы Послания указывают на общность позиции Президента и Верховной Рады в вопросах развития форм прямой демократии. Акцент делается также на необходимости учета опыта реализации положений Основного закона в Украине и тенденций современного европейского конституционализма.

Авторы напоминают, что возможность проведения законодательных референдумов по народной инициативе предусмотрена в Италии, Мальте, Латвии, Литве, Польше, Словении, Венгрии. Однако в отдельных странах такая законодательная инициатива, кроме ограничений законодательством о референдумах, ограничивается, как в Польше и Венгрии, правом парламента решать вопрос о целесообразности проведения референдума, либо, как в Италии и на Мальте, правом парламента одобрить законопроект до вынесения его на общегосударственный референдум.

Внедрение и усовершенствование механизмов утверждения законов и внесения в них изменений на всеукраинском референдуме было названо одним из главных направлений конституционного реформирования и в прошлогоднем президентском Послании. В документе, обнародованном в июле 2012 г., предлагалось введение «права граждан на всеукраинском референдуме определять и изменять конституционный строй, принимать законы и вносить в них изменения». Механизмы реализации этого права были утверждены Законом Украины «О всеукраинском референдуме», принятом в ноябре 2012 г. Закон был поддержан фракцией Партии регионов и сотрудничающими с ней депутатами. Однако принятый без широкого обсуждения документ стал объектом кри-

тики со стороны представителей оппозиции, международного сообщества и многих экспертов.

Так, по мнению председателя правления Фонда «Демократические инициативы» И. Бекешкиной, «закон о референдуме выписан таким образом, что референдум может проводить, контролировать и считать результаты только власть».

Председатель правления Донецкого института социальных исследований и политического анализа В. Кипень высказал мнение, что принятый Закон «является инструментом для быстрого изменения системы политической власти в Украине в интересах правящей сейчас группы. Закон дает, за достаточно короткий срок с использованием его норм, огромные возможности для использования административного ресурса, обеспечить квазидемократичное волеизъявление для того, чтобы утвердить решения в интересах правящей группы. Это вариант, который позволяет обойти не подконтрольный Президенту парламент и использовать нормы закона для консервации теперешней власти. Мы можем предварительно прогнозировать, что одним из вероятных вопросов, вынесенных на подобного рода квазиреферендум, будет изменение Конституции Украины, который даст Президенту фактически сконцентрировать всю полноту власти в своих руках».

Под сомнение были поставлены также соблюдение процедуры принятия документа и конституционность ряда его ключевых норм, поэтому Закон стал предметом рассмотрения в Конституционном Суде. Позже оппозиционные фракции в Верховной Раде «Батьківщина», УДАР, «Свобода» высказались за отмену закона о референдуме, заявив, что Партия регионов намерена инициировать всеукраинский референдум с вынесением на него вопросов о создании в стране двухпалатного парламента и проведении выборов Президента в один тур.

Сегодня этот закон критикует уже сам Президент, указывая, что его принятие плохо отразилось и на возможности проведения местных референдумов. «После принятия Закона Украины “О всеукраинском референдуме” в ноябре 2012 г. имеем серьезные теоретические и практические проблемы, связанные с сужением содержания и объема конституционного права граждан Украины на участие в местном референдуме», – заявляет В. Янукович, подчеркивая, что «после утраты силы Законом Украины “О всеукраинском и местных референдумах” 1991 г. пусть и устаревший, несовершенный, однако существующий правовой механизм местных референдумов утрачен». Поэтому, по его мнению, скорейшее принятие парламентом законопроекта о местном референдуме во втором чтении сегодня очень актуально.

Авторы президентского Послания предлагают при разработке проекта нового закона о референдуме предусмотреть сохранение и расширение нормы о возможности утверждения законов на референдуме. В ходе дальнейшей работы по обновлению Основного закона, по их мнению, должны быть уточнены

разделы Конституции, касающиеся выборов, референдума, деятельности Верховной Рады. В частности, предлагается предусмотреть, что народная законодательная инициатива должна реализовываться путем внесения на рассмотрение ВР или всеукраинского референдума постатейно разработанного законопроекта. При этом количество избирателей, поддерживающих внесение законопроекта на рассмотрение парламента, не может быть меньше 80 тыс., что сопоставимо с количеством избирателей, достаточным для избрания народного депутата в одномандатном избирательном округе. Предполагается также, что в случае оглашения всеукраинского референдума о принятии законопроекта по народной инициативе такой законопроект может быть рассмотрен парламентом и в случае его одобрения референдум не проводится. При этом закон, принятый на референдуме, вступает в действие по общим правилам – не ранее дня его опубликования. Законы, поддержанные на всеукраинском референдуме, могут быть изменены по обычной парламентской процедуре не ранее чем через пять лет либо конституционным большинством (300 депутатов) Верховной Рады следующего созыва.

Внедрение еще одной разновидности народной законодательной инициативы – «народного вето» – предусматривает возможность отмены на всеукраинском референдуме законов, принятых парламентом. Если же Верховная Рада самостоятельно отменит спорный закон, референдум не проводится.

Ссылаясь на опыт западных стран, в частности Италии и Швейцарии, где право «народного вето» закреплено конституциями, авторы указывают на ограничения относительно порядка инициирования референдумов, отменяющих действующие законы, и проводят разграничение способов осуществления этого права в разных странах. Так, в некоторых странах допускается принятие или отмена законов путем референдума по народной инициативе, в других же – народная законодательная инициатива реализуется через парламент.

Еще одним важным предложением, содержащимся в президентском Послании, является внедрение в Украине так называемого «института конституционной жалобы», главной целью которого должна стать возможность защиты гражданами нарушаемых государством прав. Как отмечают авторы документа, различные модели такого института существуют во многих европейских странах: Австрии, Германии, Бельгии, Испании, Швейцарии, Венгрии, Чехии, Словакии, Хорватии, Латвии и России.

Сложность этого вопроса заключается, в частности, в том, что, несмотря на гарантированное государством возмещение ущерба гражданам, пострадавшим от неконституционных действий (норма об этом содержится в Конституции), ни Основной закон, ни Закон Украины «О Конституционном Суде Украины» не предусматривают их права на непосредственное обращение в КСУ по поводу нарушения их конституционных прав. Сегодня механизм их защиты носит опосредованный характер, предусматривая обращение граждан в КСУ только для трактовки Конституции и законов Украины. Обращаться же в КСУ

по поводу защиты их прав могут только Президент, Кабинет Министров, не менее 45 депутатов, уполномоченный ВР по правам человека, Верховный Суд и другие органы государственной власти и местного самоуправления. Поэтому, отмечают авторы Послания, судебная защита конституционных прав граждан и их возможность через КС контролировать деятельность органов государственной власти остаются ограниченными.

Создание «института конституционной жалобы» потребует внесения изменений в Основной закон, а также в Закон Украины «О Конституционном Суде», Регламент КС и Кодекс административного судопроизводства для разграничения сфер компетенции между КС и административными судами.

Предметом конституционных жалоб, как считают эксперты, станут вопросы соответствия Конституции законов и постановлений парламента, нормативных актов Президента и Кабинета Министров – ведь эти вопросы находятся вне сферы полномочий национальной системы судов общей юрисдикции.

Комментируя инициативы Президента, касающиеся возможности изменения законодательства посредством референдумов, политики и эксперты также указывают на возможную заинтересованность власти в проведении до конца 2013 г. референдума о создании двухпалатного парламента и внесении изменений в Конституцию. Так, председатель фракции Коммунистической партии П. Симоненко прогнозирует проведение такого референдума в ноябре. Председатель фракции «Всеукраинское объединение “Свобода”» в ВР О. Тягныбок заявил о том, что Администрация Президента направила распоряжение местным органам власти начать подготовку к референдуму о двухпалатном парламенте. В то же время, как считает политолог В. Фесенко, «все эти идеи, с одной стороны, веяние европейской моды на прямое народовластие, а с другой – дань настроениям общества, которое никогда не доверяет парламенту».

По мнению профессора политологии Ратгерского университета А. Мотыля, проведение референдума может иметь обратные желаемым представителям партии власти результаты. «Любой референдум, заваренный “регионалами” для того, чтобы продлить свое правление, может стать палкой о двух концах. Правда в том, что люди действительно могут оказаться настолько покорными, как рассчитывают “регионалы”. Но могут и не оказаться, – говорит эксперт. – В конце концов, все будут знать, что референдум станет трюком В. Януковича и его друзей, чтобы закрепиться при власти на неопределенный срок. И, как все знают, В. Янукович чрезвычайно не популярен, а база “регионалов” в Донбассе постепенно слабеет. Более того, экономика в беспорядке и будет оставаться в нем в ближайшие месяцы. Поэтому сейчас вообще неочевидно, что люди предпочтут “самовольное закабаление. “Регионалы” могут сфальсифицировать результаты, но негодование может быть даже еще большим». Приемлемым результатом для Партии регионов он называет поддержку их инициатив большинством, например, 60 против 40 %. Но если бы популярность

Президента сьогодні була б настільки високою, то ніякої необхідності в референдумі не було б.

Напомним, лидер фракции Партии регионов А. Ефремов еще в мае исключил, что В. Янукович попытается через референдум провести выборы Президента в парламенте и продление своего правления. Но также политик отметил, что возможность изменения законодательства через референдум существует. «Я на вопрос журналистов, есть ли возможность провести какие-то законодательные акты, минуя Верховную Раду, ответил: есть. Мы приняли в прошлом созыве механизм, когда воля народа через референдум сразу оформляет в законодательные вещи», – заявил он.

В то же время многие эксперты высказывают мнение, что украинское общество пока не готово к инновациям, о которых говорит Президент в своем Послании, а европейский опыт подобного рода считают ограниченным. Так, директор политико-правовых программ Центра им. А. Разумкова Ю. Якименко заявляет, что возможность гражданам принимать законы на референдуме уже предполагается законом о референдуме. «Но по этому вопросу, действительно, есть много нюансов. Президент ссылается в своем Послании на соответствующий международный опыт. Но следует отметить, что этот опыт в Европе ограниченный», – говорит он. Эксперт считает эту идею преждевременной для Украины и подчеркивает, что подобные шаги предполагают высокий уровень политической культуры населения и знания правовой базы. «Да и с практической стороны, каким может быть качество принятых подобным образом законов. Я считаю, что если мы уже имеем компетентный в этом плане орган – парламент, то пусть он своим делом и занимается», – заявляет Ю. Якименко.

В целом в экспертной среде преобладает мнение, что реализация предложенных Президентом инноваций, вероятно, будет носить избирательный характер. То, какие именно предложения будут учтены, во многом будет зависеть от политической целесообразности и особенностей хода политического процесса.

Т. Гранчак, заввідділу СІАЗ НБУВ, д-р соц. ком.

Аспекти референдуму в проєкті Концепції внесення змін до Конституції України

21 червня відбулося IV пленарне засідання Конституційної Асамблеї, на якому було розглянуто відповідні пропозиції комісії Конституційної асамблеї щодо проєкту Концепції внесення змін до Конституції України. Серед іншого, за інформацією ЗМІ, є питання, пов'язані з безпосереднім народним воле-

виявленням шляхом проведення всеукраїнського референдуму. Зокрема, як інформує «УРА-Інформ», новий проєкт Конституції, який розглядався Конституційною асамблеєю, передбачає виключити роль Верховної Ради з процесу прийняття рішень, прийнятих на всеукраїнському референдумі. Таким чином, рішення, прийняте на референдумі, може стати обов'язковим і таким, яке не потребує затвердження іншим органом влади. Документ також пропонує ввести мораторій на перегляд рішень, прийнятих на всеукраїнському референдумі, що усуває можливість скасування або зміни прийнятих на референдумі рішень шляхом проведення іншого референдуму.

У документі також пропонується зробити обов'язковим для затвердження на референдумі питання зміни території або входження України до міждержавного об'єднання з делегуванням суверенних прав, а також передбачити можливість проведення референдуму з питань скасування закону, прийнятого Верховною Радою. Разом з тим, згідно з документом, необхідно визначити перелік сфер регулювання законом, щодо яких не допускається проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Нагадаємо, раніше, 18 травня, під час «Антифашистського маршу» в Києві заступник глави Партії регіонів С. Тігіпко заявив, що Україна зробить вибір щодо вступу до Європейського Союзу або Митного союзу (МС) згідно з волею більшості населення країни. Політик повідомив, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС, підписання якої заплановано на осінь цього року, не вирішує остаточно геополітичного вибору між ЄС і РФ. «Підписання Угоди не означає вступу до ЄС і відходу від Митного союзу і Росії, ні в якому разі, – наголосив С. Тігіпко. – Прийде час, і ми поговоримо про це, проведемо референдум і зробимо свій вибір».

Ще раніше на прес-конференції лідерів комуністичних партій Росії, України й Білорусі, що відбувалася наприкінці квітня в рамках відзначення 20-річчя створення Союзу комуністичних партій КППС, лідер КПУ П. Симоненко заявив про намір Комуністичної партії України ініціювати референдум щодо вступу України в Митний союз. А вже 19 червня, після зустрічі Президента з лідерами парламентських фракцій, П. Симоненко назвав дату, коли комуністи планують почати процедуру референдуму щодо вступу України до Митного союзу – 8 вересня цього року. За словами лідера КПУ, він поставив це питання на зустрічі з Президентом і В. Янукович зазначив, що це політична проблема і, відповідно до закону, організувати збір підписів і провести референдум можна. П. Симоненко заявив, що буде проведено збори ініціативної групи, на яких планується ухвалити рішення про початок збору підписів за проведення референдуму. «8 вересня такий захід буде проводитися, і ми почнемо, по суті справи, відповідно до закону, процедуру збору підписів з проведення референдуму», – сказав він.

Водночас соціологи попереджають про можливі ризики проведення такого референдуму для України. Зокрема, засновник групи компаній Research and

Branding Group Є. Копатько, відповідаючи на питання журналістів, висловив думку, що референдум щодо Митного союзу розколе Україну. «Якщо різниця навіть буде у 5 %, навіть у 10 % – це проблема для країни. Навіть 40 на 60. Це значні показники. Розумієте, це не мирна Європа. Це привід для політичного розколу, для мобілізації за ознакою територіальною, за ознакою, що одні більш правовірні, тому що хочуть в цивілізовану Європу, а інші – більш дикі, які хочуть у Митний союз. Це неправильно: ні той, ні інший аргумент», – сказав він.

При цьому Є. Копатько припустив, що результати референдуму все ж могли б бути на користь вступу до Митного союзу, проте цього недостатньо для консолідації суспільства.

Ще раніше на небезпеці проведення референдуму щодо Митного союзу, посилаючись на результати опитування, наголошувала соціолог, директор Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва І. Бекешкіна. «У якому б варіанті не проходив референдум – за ЄС чи за МС або якщо проводити один із них, то це, по-перше, буде маніпуляція, бо інший теж буде виграний, а по-друге, це розколює Україну на дві частини», – сказала І. Бекешкіна.

На підтвердження своїх слів вона навела дані дослідження, яке проводилося Фондом «Демініціативи» й КМІСом з 5 по 13 березня 2013 р. За його результатами, якби найближчої неділі відбувся референдум щодо вступу України до Митного союзу, то більшість населення серед тих, хто вже визначився, проголосувала б «за» – 57,5 %, а «проти» – 42,5 %. Однак коли потім соціологи поставили аналогічне питання, але щодо вступу України до ЄС, то 59 % проголосували б «за» і 41 % – «проти». Якби ж питання стояло альтернативно, то 52 % людей проголосували б за вступ до ЄС, а 48 % – за МС. «Тобто цілком очевидно, що Україна ділиться у цьому питанні на дві частини», – зауважила І. Бекешкіна.

За її словами, крім того, що результати такого опитування ділять Україну на дві частини: Захід – Центр і Південь – Схід, – вони ще й розділяють покоління. «В альтернативній постановці питання люди у віці 18–40 років голосують за Європейський Союз, а після 60 – істотно підтримується Митний союз. Тобто якщо ми зараз проголосуємо за Митний союз, то це буде вибором старшого покоління, а не молодого, яке має більшою мірою визначати майбутнє, але, на жаль, менш активно ходить на вибори та референдуми», – резюмувала соціолог.

Застереження соціологів потребують додаткової уваги з урахуванням процесів щодо виходу з Митного союзу, які розпочалися в Казахстані. Як відомо, Митний союз розкритикував віце-прем'єр Казахстану К. Келімбетов. «До створення МС у нас була якась ціна на споживчі товари. Зараз вона стає вище. Чому? Тому що ми разом закрилися від Китаю. Населення резонно запитує: а навіщо нам МС, якщо ціни на товари зростають? А отут ми повинні показувати вигоди. Відповідати, що ми разом щось будуємо й створюємо, щось спільне робимо, – сказав він. – У європейців є проєкт Airbus, хоча Франція й Німеччи-

на напевно могли б робити літаки поодиночі. А в нас є такі проєкти? Поки кілька недобудованих автомобільних заводів. Має бути щось, що нас реально зближує».

Усередині Митного союзу найбільшу вигоду отримують Росія і Білорусь, – вважає віце-президент незалежної асоціації підприємців Казахстану Т. Назханов. До того ж продукція, яку ці країни продають у Казахстані, часто виготовлена із казахстанської сировини. За його даними, російські компанії скуповують у Казахстані молочну й рибну сировину, тому там вона є дешевшою, ніж у Росії. «Це – спадщина СРСР. У спільному народному господарстві союзу республіки Центральної Азії та інші околиці були постачальниками сировини до Росії, України та Білорусі, які були головними виробниками товарів», – зазначає Т. Назханов.

Створення Митного союзу було більше політичним рішенням, а не економічним, вважає віце-президент незалежної асоціації підприємців Казахстану. Цей союз є вигідним для тієї частини підприємців, бізнес яких пов'язаний із сировиною: нафтою, газом, металом, зерном. Для цього вузького кола й було ухвалено рішення про приєднання Казахстану до Митного союзу, зазначає Т. Назханов. Малий і середній бізнес жодних доходів від цього членства не отримує, а великим компаніям, які через Росію отримують вихід на європейські ринки, він, звісно ж, є вигідним.

У свою чергу казахстанська опозиція виступила з ініціативою загальнонаціонального референдуму, на який будуть винесені питання про вихід республіки з Митного союзу та Єдиного економічного простору. Так, 16 березня в Алма-Аті відбулися збори ініціативної групи по референдуму. У засіданні, за інформацією організаторів, узяли участь 500 делегатів з усіх регіонів Республіки. Відповідно до законодавства, така кількість громадян, яка представляє усі регіони Республіки, має право ініціювати референдум.

Згідно з чинним законодавством, документи, прийняті на зборах, підлягають передачі до Центрвиборчкому, який за підсумками перевірки має видати ініціаторам референдуму підписні листи. Для проведення референдуму ініціаторам необхідно зібрати не менше 200 тис. підписів.

До заваженості в питанні щодо проведення референдуму стосовно вступу України до МС закликають і в Європі. Як відомо, комісар ЄС з питань розширення та європейської політики сусідства Ш. Фюле неодноразово наголошував на позиції Європейського Союзу стосовно того, що Україна не може одночасно бути і членом Митного союзу, і учасником зони вільної торгівлі із ЄС.

Думку про те, що можливий всеукраїнський референдум щодо приєднання України до МС буде кроком назад для Києва, висловлював офіційний представник з питань зовнішньої політики правлячої в Німеччині Вільної демократичної партії, депутат бундестагу Р. Стіннер. «Це буде величезним кроком назад для України. І це – цілком очевидно», – сказав він, коментуючи можливу реакцію Берліна на такий розвиток подій в Україні.

Про несумісність одночасної інтеграції у двох напрямках заявляв і радник російського президента С. Глазьев. За його словами, надання Україні права мати статус спостерігача в Євразійському економічному союзі означає, що Україна прагне стати членом цього союзу, «тому що статус спостерігача надається лише державам, які хочуть увійти у наші інтеграційні об'єднання». Радник російського президента також вважає, що із підписанням Меморандуму про поглиблення взаємодії між Україною та Євразійською економічною комісією¹ можна сказати, що Україна відмовляється від європейського вектора інтеграції. «Для українського суспільства важливо розуміти, що неможливо одночасно підписувати угоду про асоціацію із Європейським Союзом і брати участь у Митному союзі», – підкреслив С. Глазьев.

Безпосередньо в Конституційній Асамблеї з приводу закону про референдум раніше вже виникали суперечності². За словами члена Конституційної Асамблеї, голови правління Центру політико-правових реформ І. Коліушка, ця проблема не вичерпана. «Нам обіцяли, що на засіданні будуть підняті питання про референдум, але коли надіслали повістку дня, там такого пункту не було. Тому нам довелося вносити це питання з голосу. Ми хочемо звернути увагу Президента і всього суспільства на те, що закон про референдум не відповідає Конституції та європейським стандартам. Ми хочемо вимагати від Президента і Верховної Ради або прийняти закон у новій редакції, або внести до нього зміни», – підкреслив він.

Голова Конституційної Асамблеї, екс-президент України Л. Кравчук у свою чергу висловив переконання, що закон про референдум було прийнято з порушенням норм чинної Конституції України, зокрема її розд. XIII. «З цього питання є висновок Венеціанської комісії, і нею вже були зроблені зауваження. Це означає, що закон про референдум має бути доопрацьований – щоб домогтися його відповідності українській Конституції. Таку позицію підтримує Конституційна асамблея, а також Венеціанська комісія», – додав він.

Нагадаємо, Венеціанська комісія (ВК) розкритикувала положення закону про референдум. Зокрема, її експерти вважають, що прийняття конституційних змін на референдумі може зашкодити законності в Україні. Про це йдеться в офіційній позиції ВК стосовно Закону України «Про всеукраїнський референдум», прийнятого Верховною Радою в листопаді 2012 р., оприлюдненій у

¹ Докладніше див.: Якименко Ю. Украина и Таможенный союз: ход и перспективы сотрудничества // Резонанс. – 2013. – № 40.

² Докладніше див.: Коліушко І. Конституційна Асамблея vs закон про референдум. Що далі?; Пальчук В. Український референдум: інститут народовладдя чи політична технологія?; Гранчак Т. Ініціатива громадських організацій щодо референдуму зі зміни політичної системи: факти і коментарі // Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності. – 2013. – № 5. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/asambleya/arh/Bul_5_2013.pdf. – Назва з екрана.

відповідь на запит голови Моніторингового комітету Парламентської асамблеї Ради Європи А. Геркеля.

Насамперед у фокусі критики опинилася широта спектра питань, які представляються на розсуд громадськості. «Можна сказати, що практично безмежний перелік питань, які можуть бути винесені на референдум за законом, є проблематичним з точки зору міжнародних стандартів, які чітко зазначають, що референдум не повинен використовуватися для підриву встановленого Конституцією розподілу влади», – ідеться у висновку. Отже, цілком логічно стала увага експертів до тих нововведень, які дають змогу виключити парламент із законодавчого ланцюжка. «Надання дозволу на національний референдум за народною ініціативою щодо нової Конституції або змін до Конституції... дасть змогу уникнути необхідності голосування кваліфікованої більшості у Верховній Раді. Комісія щиро вірить, що це завдасть шкоди конституційній стабільності й законності в Україні», – підкреслюється в документі.

Поза увагою ВК не залишилось і те, що широке трактування правил для референдуму суперечить чинній Конституції України. «Можливість приймати Конституцію на референдумі, який скликається за народною ініціативою, здається, не передбачена чинною Конституцією України», – не забули європейці про норми розд. XIII Основного закону.

Узагальнені претензії ВК до деталей закону про референдум прямо стосуються її давніх рекомендацій: сформулювати положення Виборчого кодексу, норми якого працюватимуть за різних варіантів волевиявлення громадян. «Багато з цих технічних проблем можуть бути вирішені шляхом прийняття єдиного Виборчого кодексу, який встановить чіткі правила виборів і референдумів, зокрема технічні аспекти діяльності виборчих комісій та реєстрації виборців», – уточнюють автори підсумкових висновків. Як зазначає К. Сокульська в матеріалі «Референдум не пройшов Комісією» (*Подробности. – 2013. – 19.06*), перелік «технічних» претензій до тексту закону широкий: він включає в себе зауваження з приводу списку виборців, особливостей організації кампанії, участі (вірніше, потенційної неучасті іноземних спостерігачів) і багато іншого. «Частина заперечень служить реакцією на досить стандартні прийоми українських законодавців, інші стосуються “фішок” саме закону про референдум. Наприклад, у Європі з відвертим подивом зустріли ті новели, які стосуються жорстко поставлених ЗМІ зобов’язань зберігати принципи “об’єктивності, неупередженості та збалансованості” при висвітленні “референдумної” інформації, але при цьому жодним чином не “агітувати за чи проти питання референдуму, поширювати інформацію, спрямовану на спонукання громадян голосувати за чи проти питання референдуму”», – зазначає К. Сокульська, звертаючись далі до висновку ВК: «Збалансоване висвітлення позицій повинно гарантуватися конкурентною думкою різних ЗМІ, а не бути обов’язковою вимогою до кожного з них».

Не меншим несхваленням у Венеціанській комісії зустріли й принцип формування комісій, делегувати членів яких можуть не тільки місцеві ради (а у випадку з окружними комісіями цей механізм і зовсім погано прописаний), а і в кінцевому підсумку місцеві адміністрації. «Ця процедура не тільки гранично ускладнена, також вона створює ризик виключення з членів комісій різного рівня представників різних політичних сил та громадянського суспільства», – упевнені експерти ВК.

Якщо врахувати, що представники Венеціанської комісії різко висловлювалися з приводу закону про референдум одразу ж після його прийняття, важко було очікувати, що детальний і уважний розгляд норм цього документа забезпечить його схвалення.

Критика, що пролунала на адресу українського закону про референдум з боку авторитетної європейської інституції, не залишилася не поміченою в Україні. Зокрема, голова Конституційної асамблеї Л. Кравчук в інтерв'ю «Голосу столиці» висловив думку про те, що хоча на сьогодні чинна Конституція України не передбачає можливості внесення до неї змін шляхом проведення референдуму, але таке право народу варто надати. «При всій моїй повазі до закону, що для мене буде важливішим: Конституція чи український народ? Для мене український народ і його інтереси. І якщо нікому буде вивести український народ з глухого кута, то цей народ вийде сам. Ось моя точка зору», – сказав політик.

Коментуючи висновок ВК, лідер фракції Партії регіонів у Верховній Раді України О. Єфремов зазначив, що вважає правильною внесену Конституційною асамблеєю в проект змін до Конституції норму про те, що рішення всеукраїнського референдуму не потребуватиме затвердження парламентом. «Влада в державі належить народу, а єдина можливість народу висловити свою точку зору – це тільки через референдум. Іншої якоїсь можливості немає», – зазначив О. Єфремов, додавши, що «коли окремі політики забирають у народу це право», то це не зовсім зрозуміло.

Він також нагадав, що Венеціанська комісія висловилася з цього питання, що це «не зовсім демократично і необхідно через парламент». «Тоді у мене виникає питання: а яке тоді у народу право висловити свою точку зору залишається? Або народ взагалі ні при чому?» – зазначив лідер фракції ПР.

«Верховна Рада узурпувала владу. Згідно з Конституцією, народ є носієм суверенітету. Чому ми віддали шельф біля Зміїного острова? Де був референдум? У Конституції має бути закріплено, що єдиним джерелом влади є народ», – заявив інший депутат-«регіонал» В. Олійник.

Міністр юстиції О. Лавринович упевнений у конституційності внесення змін до Основного закону на референдумі. Про це він заявив під час проведення Міжнародної конференції «Питання захисту прав людини і громадянина органами конституційної юрисдикції в сучасних умовах» в Ялті. «Питання закону про всеукраїнський референдум по внесенню змін до Конституції не роз-

глядалося на Брюссельському саміті. Але воно було підняте зараз Венеціанською комісією», – сказав він. «Нагадаю, що є ст. 5 Конституції України, яка говорить, що джерелом влади є народ. І народ може прийняти рішення згідно зі ст. 72 Конституції, яка передбачає, що такі зміни вносяться шляхом референдуму. Тому те, що є в законі, відповідає положенням нашої Конституції», – зазначив О. Лавринович.

Міністр юстиції також сказав, що зауваження Венеціанської комісії з приводу закону про референдум перебувають у площині проблемної дискусії. «Венеціанська комісія вважає, що питання змін до Конституції можна вирішувати тільки за участі парламенту. Питання представницької демократії і безпосередньої демократії дискутується ще з часів Стародавньої Греції. Це питання проблемної дискусії, – зазначив О. Лавринович. – Якщо у нас в Конституції записано, такі рішення може приймати лише народ, у нього немає інших механізмів, то зміна конституційного порядку може відбуватися тільки на всенародному голосуванні». «Ми повинні уважно ставитися до рекомендацій Венеціанської комісії, але й поважати свою Конституцію. Без поваги неможливо говорити про якесь покращення Основного закону в майбутньому», – підкреслив міністр юстиції.

Альтернативну позицію стосовно закону про референдум зайняли представники української опозиції. Так, голова політради ВО «Батьківщина» А. Яценюк нагадав, що закон про всеукраїнський референдум, «який був “протиснений” адміністрацією В. Януковича», був жорстко розкритикований Заходом і насамперед Венеціанською комісією: «Цей закон потребує негайних і радикальних змін, тому що він був спрямований не на народне волевиявлення, а на фальшування з народним волевиявленням і легалізацію рішень В. Януковича через фальшивий референдум».

Лідер партії УДАР В. Кличко вважає закон про всеукраїнський референдум антиконституційним і заявляє, що ВР має ухвалити новий закон про референдум. Про це В. Кличко заявив під час свого виступу на круглому столі з питань виборчої системи в представництві Єврокомісії за участі послів Єврокомісії і США, члена Венеціанської комісії і представників організації ODHR. «Закон про всеукраїнський референдум є антиконституційним як за процедурою, так і за змістом. Венеціанська комісія лише підтвердила, що авторитетний інститут Ради Європи не сприймає усунення парламентаризму від процедури референдуму, оскільки це несе ризики узурпації влади в країні», – сказав В. Кличко, додавши, що ВР має ухвалити новий закон про референдум. За його словами, УДАР вважає, що на сьогодні необхідно вносити системні зміни до виборчого законодавства України на парламентських, президентських і місцевих виборах. За його словами, з цією метою необхідно прийняти Виборчий кодекс.

Думку стосовно того, що закон про референдум дає змогу владі вирішувати свої питання і жодним чином не забезпечує права народного волевиявлення,

висловив Ю. Левченко, кандидат по округу № 223 від ВО «Свобода». Як зазначає портал «Дело» (<http://delo.ua/ukraine/v-svobode-predlagajut-gotovit-plan-po-sryvu-referenduma-205846>), на переконання Ю. Левченка, сьогодні більш актуальним є не дискусія щодо ухваленого закону, а підготовка зриву імплементації результатів можливого референдуму. «Потрібно думати про те, що ми робитимемо, коли через кілька місяців несподівано буде поставлено питання про вступ до Митного союзу. Або референдум про створення двопалатного парламенту», – сказав «свободівець».

Ю. Левченко пропонує сьогодні відпрацьовувати механізми боротьби. Реальним механізмом, за його словами, є не звернення до судів, а реальна підготовка суспільства до опору. «Ідеться про зрив референдуму, про зрив ініціативних груп», – уточнює він. «Я думаю, що можна спокійно зірвати референдум, принаймні на Правобережній, Центральній Україні. Якщо це зробити, то навіть сьогоднішня влада навряд чи погодиться з тим, що цей референдум може вважатися всеукраїнським, і їй доведеться відмовитися від імплементації його результатів», – припускає Ю. Левченко.

Відповідаючи на зауваження, що такий сценарій може призвести до конфлікту в суспільстві, він пропонує порівняти зрив референдуму з варіантом, коли проголосують за Митний союз і в нього вступають. «Більш прийнятним варіантом є зрив референдуму», – вважає «свободівець».

Визнати неконституційним закон про всеукраїнський референдум закликає Коаліція громадських організацій «За чесний референдум в Україні». Про це йдеться у зверненні Коаліції «За чесний референдум», яке обговорювалося на круглому столі на тему: «Удосконалення правового регулювання інституту референдуму в Україні» 28 травня.

Голова правління Центру політико-правових реформ І. Коліушко повідомив, що представники коаліції розробили два конституційні подання – про неконституційність процедури й перевищення повноважень Верховною Радою при прийнятті Закону України «Про всеукраїнський референдум» і щодо неконституційності окремих положень цього документа. За його словами, подання і відповідні звернення направлені на адресу Президента України В. Януковича, Верховної Ради та уповноваженого з прав людини Верховної Ради з проханням направити їх до Конституційного Суду.

Голова ГО «Центр UA» О. Рибачук зі свого боку зазначив, що представники коаліції в першу чергу звертаються до опозиції, оскільки, на його думку, вона недооцінює небезпеку Закону України «Про всеукраїнський референдум». Так, за його словами, нині керівники опозиції говорять про те, що вони проведуть свій референдум, зокрема, з питання про звільнення Ю. Тимошенко. Однак, підкреслив експерт, це в підсумку може призвести до реальності «Януковичу – царство». «Ми не можемо собі дозволити такі ігри», – підкреслив О. Рибачук.

Українські правозахисники вважають закон про референдум одним із семи прийнятих парламентом в 2012 р. законів, зокрема законів про основи мовної

політики, про єдиний державний демографічний реєстр та інших, які загрожують правам і свободам людини в Україні. Вони мають намір домогтися їх скасування або кардинальної зміни. «Ці закони ще на етапі проходження було гостро розкритиковано громадськістю, але парламент попереднього скликання не зупинився: ні перед висновками міжнародних структур, ні перед акціями протесту. Завдання нового парламенту – виправити цю ситуацію», – сказав голова Центру громадянських свобод О. Матвійчук.

У свою чергу представник Руху добровольців «Простір свободи» Т. Шамайда зазначив, що «закон про референдум виписаний від початку до кінця як документ фальсифікації та узурпації влади». На його думку, провести за цим законом референдум проти влади неможливо, адже «механізми закону виписані таким чином, що у випадку, якщо ініціативна група висуне проти влади ідеї, то не зможе провести референдум, оскільки всі питання організації і проведення референдуму контролюються владною вертикаллю», а Президент під виглядом народної ініціативи може провести через референдум будь-яке питання, у тому числі й про скасування чинної Конституції. «Це абсолютно свідомий інструмент встановлення диктатури, де закладені механізми фальсифікації, знищення Конституції», – підкреслив Т. Шамайда.

Експерт також звернув увагу, що за Законом України «Про всеукраїнський референдум» вдома можуть проголосувати більше половини учасників референдуму, крім того, документ не передбачає нижнього порогу явки. «Тобто якщо навіть одна людина прийде на референдум і проголосує, то результати цього референдуму мають бути імплементовані», – додав він.

Критичні зауваження стосовно Закону України «Про всеукраїнський референдум» пролунали й з боку Центральної виборчої комісії. Так, за словами заступника глави ЦВК Ж. Усенко-Чорної, «норми, які містяться в законі про референдум, перетворюють його на маніпулятивний механізм». «Центральна виборча комісія зобов'язана дотримуватися Закону України “Про всеукраїнський референдум”, оскільки він є законом. Але хотілося б, щоб він був змінений з урахуванням зауважень, висловлених представниками громадянського суспільства та міжнародної спільноти», – зазначила член ЦВК.

Як повідомляла раніше прес-служба ЦВК, Центральною виборчою комісією було затверджено зразки ряду документів з проведення всеукраїнського референдуму на виконання Закону України «Про всеукраїнський референдум». Комісія встановила форму свідчення про реєстрацію ініціативної групи з проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою і посвідчення члена ініціативної групи, форму підписного листа підписів громадян України під вимогою про проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою і форму протоколу ініціативної групи про підсумки збору підписів під вимогою про проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою. Також було затверджено зразки та опис вивісок округової і дільничних комісій із всеукраїнського референдуму.

Незважаючи на критичні зауваження з боку вітчизняних і зарубіжних експертів, громадських організацій, опозиційних політичних сил стосовно чинної редакції Закону України «Про всеукраїнський референдум» і пов'язаних з цим ризиків для України, з урахуванням попередньої законотворчої діяльності Верховної Ради (ухвалення закону про референдум), позиції Президента В. Януковича (підписання ухваленого ВР документа, змісту Послання глави держави до депутатів парламенту в аспекті референдуму), позиції Партії регіонів і КПУ, а також проекту Концепції внесення змін до Конституції України, який обговорювався на останньому засіданні Конституційної Асамблеї можна прогнозувати спроби затвердження в остаточному варіанті концепції реформування Конституції положень, які узгоджуватимуться як із Законом України «Про всеукраїнський референдум», так і з останніми ініціативами глави держави.

Нагадаємо, що, відповідно до заяви голови Конституційної Асамблеї Л. Кравчука, остаточне затвердження Концепції змін до Конституції орієнтовно очікується у вересні 2013 р. (*Матеріал підготовлений з використанням інформації видань: «Українська правда»* (<http://www.pravda.com.ua/rus/news/2013/06/20/6992708>); (<http://www.pravda.com.ua/news/2013/03/18/6985728>); *Novostimira.com.ua* (http://www.novostimira.com.ua/news_60127.html); *BBC Україна* (http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2013/04/130401_kazakhstan_customs_union_az.shtml), (http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2013/05/130529_customs_union_ukraine_eu_reax_dt.shtml), «Телеграф» (<http://telegraf.com.ua/glavnaya/617572-klichko-verhovnaya-rada-dolzha-prinyat-novyiy-zakon-o-referendume.html>); *Подробности* (<http://podrobnosti.ua/analytics/2013/06/19/912037.html>); *УРА-Інформ* (<http://ura.dn.ua/21.06.2013/141387.html>), (<http://ura-inform.com/ru/politics/2013/06/21/zakon-o-referendume-predlagajut-uzakonit-v-konstitutsii>); *Великая Эпоха* (<http://www.epochtimes.com.ua/ru/ukraine/politics/ukraintsam-mogut-dat-pravo-otmenyat-zakony-110669.html>); *TCH* (<http://tsn.ua/politika/tigipko-anon-suvav-referendum-pro-vibir-mizh-yes-i-mitnim-soyuzom-294748.html>); *Вукокуй Замок* (<http://www.wz.lviv.ua/news/36069>), (<http://www.wz.lviv.ua/news/36175>); *Права людини в Україні* (<http://www.khpg.org/index.php?id=1371817020>); *Дело* (<http://delo.ua/ukraine/v-svobode-predlagajut-gotovit-plan-po-sryvu-referenduma-205846>); *Укрінформ* (http://www.ukrinform.ua/ukr/news/referendum_shchodo_chlenstva_u_e_s_chi_v_ms_moge_prizvesti_do_rozkolu_kraïini_bekeshkina_1807732), «Завтра» (<http://www.zavtra.com.ua/news/1/288277>); *Galinfo.com.ua* (<http://galinfo.com.ua/news/135485.html>); *TimeUa.com* (<http://timeua.com/news/5/5982.html>); *Rupor.info* (<http://www.rupor.info/news-politika/2013/06/12/zakon-o-referendume-vedet-k-diktature-i-unichtozhe>); *Donbass.ua* (<http://donbass.ua/news/politics/2013/02/08/cik-utverdi-la-formy-dokumentov-dlja-vseukrainskogo-referenduma.html>).

В. Пальчук, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ, к. соц. ком.

Космическая отрасль Украины: международные проекты как фактор развития

За годы независимости Украины ракетно-космическая отрасль доказала свою жизнеспособность. На сегодня большой научно-технический потенциал космической отрасли, опытные, высококвалифицированные кадры, производственная база стали реальными конкурентными преимуществами Украины и важным ресурсом национального развития. Специалистам этой отрасли удалось, несмотря на ряд проблем с недостаточным финансированием, сохранить научный, технологический и производственный потенциал, достигнув полного цикла создания космической техники. Как отмечают эксперты, это позволило Украине стать одной из немногих стран, которые имеют возможность создать космический аппарат и запустить его в космос. В 2012 г. Украина вошла в двадцатку стран мира по количеству запусков в космос ракет и спутников.

Эти научно-технические, проектно-конструкторские наработки позволили совместно с другими странами реализовать ряд международных проектов. Отечественные специалисты космонавтики неоднократно демонстрировали новые открытия и технические разработки мирового уровня, прикладывали значительные усилия к развитию фундаментальных и прикладных исследований. Свидетельством этому является участие украинских предприятий в известных международных космических проектах: «Морской старт», «Днепр», «Вега», «Вариант», «Циклон-4», «Наземный старт», «Антарес», «ИОНОСАТ», «Радиоастрон» и др. За время независимости Украины осуществлено 128 пусков ракет-носителей украинской разработки и производства, а также выведено на околоземные орбиты более 250 различных космических аппаратов по заказу 20 стран мира. Украина известна мировому рынку своей космической продукцией: ракетами-носителями «Зенит», «Циклон», «Днепр»; космическими аппаратами «Сич»; аппаратурой стыковки «Курс», приборами и системами управления для космических комплексов; уникальными объектами наземной инфраструктуры.

Об основных достижениях Государственного космического агентства Украины и предприятий отрасли за 2012 г. говорилось на брифинге при участии председателя Государственного космического агентства Украины Ю. Алексева, который состоялся в Доме правительства 10 апреля 2013 г. и был посвящен Дню работников ракетно-космической отрасли Украины. В своем выступлении Ю. Алексеев дал анализ деятельности Государственного космического

агентства Украины и предприятий отрасли за 2012 г., наметил задачи и перспективы развития ракетно-космической отрасли Украины на 2013 г. Среди основных достижений отмечен значительный рост объемов производства, активное участие Украины в международных проектах, запуск украинских ракет-носителей, работы по созданию Национальной системы спутниковой связи «Лыбидь», работы по утилизации твердого ракетного топлива.

В частности, по итогам работы в 2012 г. предприятиями отрасли произведено и реализовано продукции на сумму почти 4,3 млрд грн (по отношению к 2011 г. объемы производства возросли на 20 %, объемы реализации продукции – на 19 %). Экспортировано продукции на 2,5 млрд грн, что на 5 % больше, чем за 2011 г. Доля экспорта продукции в общем объеме реализации составляет 62 %. Почти три четверти продукции, которая экспортирована, составляет ракетно-космическая техника.

Предприятиями космической отрасли изготовлено в 2012 г. шесть ракет-носителей «Зенит», в т. ч. для проектов «Морской старт» (4 РН), «Наземный старт» (1 РН) и Российского космического агентства (1 РН). Проведено три запуска ракет-носителей украинского производства, которые вывели на орбиту три космических аппарата.

В 2012 г. завершено выполнение четвертой национальной космической программы на 2008–2012 гг. В рамках реализации программы выведен на орбиту космический аппарат дистанционного зондирования Земли «Сич-2», для ракеты-носителя «Циклон-4» разработано безплатформенную инерциальную навигационную систему «БИНС», что позволит Украине отказаться от закупок аналогичных систем за рубежом, проведено ее наземные и летные испытания, разработаны эскизные проекты перспективного бортового радиолокатора с синтезированной аппаратурой антенны для космических аппаратов и многоспектрального оптического сканера высокого пространственного разрешения, начаты работы по созданию перспективного научно-технологического космического аппарата «Микросат» и перспективной системы дистанционного зондирования Земли «Сич-2М».

Следует отметить, что в рамках выполнения Космической программы Украины украинскими учеными был обнаружен новый неустойчивый радиационный пояс Земли – с помощью спутникового телескопа электронов и протонов СТЭП-Ф, размещенного на борту российского космического аппарата «Коронас-Фотон». 28 февраля 2013 г. NASA подтвердило появление неустойчивого радиационного пояса Земли с помощью своих космических аппаратов.

Кроме этого, в течение 2012 г. было реализовано 1144 плановых и 364 экстренных заказов на съемку земной поверхности космическим аппаратом «Сич-2», получено более 1500 снимков по территории Земного шара общей площадью около 10 млн кв. км, из них по территории Украины около 300 снимков площадью около 2,3 млн кв. км. На их основе специалистами Государственного космического агентства выполнены значительные объемы работ

по мониторингу чрезвычайных ситуаций, вырубок лесных массивов, отслеживания сходства озимых культур по разным областям Украины, экомониторинга и т. д.

Продолжены работы по утилизации твердого ракетного топлива МБР РС-22. Обеспечено безопасное хранение 102 снаряженных корпусов двигателей, содержащих 4 тыс. т твердого ракетного топлива. В настоящее время завершено изъятие топлива из всех двигателей третьих ступеней. Начато изъятие из двигателей вторых ступеней, имеющих критические отклонения состояния топлива от требований конструкторской документации. Всего изъято топливо из 61 снаряженного корпуса двигателя (весом 825 т). Проведена комплексная государственная экспертиза объекта утилизации пустых корпусов, которая проводится при помощи США, выполнены строительные работы, продолжается монтаж технологического оборудования, начаты пусконаладочные работы. Продолжались работы по получению международной технической помощи для утилизации противопехотных мин ПФМ-1 (1С) на созданных в предыдущие годы промышленных мощностях на Павлоградском химическом заводе.

Государственное космическое агентство назвало основные задачи на 2013 г.:

- выполнение Плана мероприятий по развитию космической деятельности и производства космической техники на 2013 г.;
- утверждение Верховной Радой Украины Общегосударственной целевой научно-технической космической программы на 2013–2017 гг.;
- изготовление и запуск в декабре 2013 г. телекоммуникационного спутника связи «Лыбидь»;
- продолжение реализации международного проекта создания космического ракетного комплекса «Циклон-4» на пусковом центре Алкантара;
- продолжение работ по программам «Наземный старт», «Антарес», «Морской старт», «Вега»;
- обеспечение выполнения обязательств Украины по реализации международного космического эксперимента «Радиоастрон»;
- выполнение мероприятий по подготовке производства и создания специальных технологий для изготовления МФРК по теме «Сапсан»;
- завершение строительства промышленных объектов и начало серийной утилизации твердого ракетного топлива МБР РС-22;
- продолжение реализации мероприятий по реформированию предприятий;
- дальнейшее развитие сотрудничества со странами ЕС, СНГ, Америки, Ближнего Востока и Африки, Азиатско-Тихоокеанского региона, их космическими агентствами и соответствующими структурами;
- участие в Авиационно-космическом салоне «Ле Бурже-2013» и Авиационно-космическом салоне «МАКС-2013».

В настоящее время перед украинским правительством стоит задача способствовать укреплению и развитию достигнутых позиций космической отрасли,

обеспечив преемственность знаний между поколениями научных кадров и конструкторов. Это связано с национальным престижем страны, и с необходимым развитием научного потенциала. Уникальный опыт и знания украинских специалистов, реализация национальных и международных программ укрепила позиции Украины в области космических исследований, а также космических полетов, приумножили успехи на международном рынке космических услуг. Глава украинского правительства Н. Азаров охарактеризовал космическую отрасль нашей страны следующими словами: «Мы сами изготавливаем ракеты, спутники. Мы сохранили эту чрезвычайно важную отрасль. Более того, мы ее не только сохранили – мы ее развиваем. Сейчас некоторые страны, которые являются достаточно развитыми, пытаются создать такие ракеты, которые мы имели еще 60 лет назад. Целая эпоха прошла, а они только сейчас пытаются создать то, что у нас было еще 60 лет назад». Он добавил, что Украина имеет чрезвычайно большой потенциал в космической отрасли.

В феврале 2013 г. Кабинет Министров Украины одобрил проект закона Украины «Об утверждении Общегосударственной целевой научно-технической космической программы на 2013–2017 гг.». Верховная Рада Украины приняла за основу этот законопроект. Как известно, законопроект разработан в соответствии с требованиями Закона Украины «О космической деятельности», согласно которому «космическая деятельность в Украине осуществляется на основе Общегосударственной (Национальной) космической программы Украины, которая разрабатывается на пять лет и утверждается Верховной Радой». Предложенный правительством проект закона является пятой космической программой независимой Украины и четвертой, имеющей статус закона Украины.

Правительственным законопроектом предусматривается повышение эффективности использования космического потенциала для решения актуальных задач социально-экономического, экологического, культурного, информационного и научно-образовательного развития общества, обеспечения национальной безопасности, обороны и защиты геополитических интересов государства. Достижение этой цели предусматривает создание путей усовершенствования механизма оказания государственной поддержки и обеспечения инвестиционной привлекательности космической деятельности в результате: удовлетворения общественных потребностей в сфере дистанционного зондирования Земли, а также спутниковых навигационных и телекоммуникационных услуг; расширения присутствия отечественных предприятий на мировом рынке космических услуг, обеспечения доступа в космос; проведения научных космических исследований, прикладных научных исследований по вопросам создания перспективных образцов ракетно-космической техники и передовых технологий, реализации престижных национальных проектов, а также выполнения научно-образовательных программ; ускорения темпов развития ракетно-космической техники и повышения ее конкурентоспособности;

углубления международного сотрудничества. В программе определены пути и средства решения проблемы, приведен перечень задач и мероприятий по определению сроков выполнения, объемов и источников финансирования, а также зафиксированы основные ожидаемые результаты реализации.

Выполнение программы, в частности, обеспечит: формирование космической системы наблюдения Земли и геофизического мониторинга «Сич» с космическим сегментом (группировка из двух отечественных космических аппаратов), наземным комплексом управления и наземным информационным комплексом и ее эффективную эксплуатацию; эксплуатацию, а также содействие коммерческому использованию Системы координатно-временного и навигационного обеспечения, создание региональных навигационно-информационных систем, предоставление высокоточной навигационной информации пользователям в Украине и за ее пределами; гарантированное оперативное предоставление государственным органам, осуществляющим полномочия в сфере обороны и национальной безопасности (по их заказу), услуг космической связи и ретрансляции данных, координатно-временного и навигационного обеспечения, распространение информации, поступающей от спутников дистанционного зондирования Земли, и разработка современных технологий ее специального использования, создание многофункциональных технических средств специального использования, модернизацию и поддержку эксплуатации системы контроля и анализа космического пространства; проведение научных космических исследований по астрофизике, космической биологии и материаловедению в рамках национальных и международных проектов, проведение по инициативе украинских ученых космического эксперимента по исследованию ионосферы «Ионосат-Микро», создание научных приборов для участия в международных научных экспериментах и модернизацию радиотелескопа РТ 70, выполнение научно-образовательных программ и создание университетского (молодежного) наноспутника, выполнение перспективных научных программ; гармонизацию национальных стандартов в области создания ракетно-космической техники с международными и европейскими и введение признанных систем сертификации на международном уровне, метрологического обеспечения и управления качеством.

В рамках выполнения программы также предусмотрено запуск трех космических аппаратов: дистанционного зондирования Земли «Сич-2-1», научно-технологического «Микросат» и университетского «УМС-1». Кроме того, предусмотрено создание космического ракетного комплекса «Циклон-4» на пусковом центре Алкантара (Бразилия).

Ориентировочный объем финансирования программы составляет 2,58 млрд грн, в том числе из государственного бюджета – 1,12 млрд грн.

В течение 2013 г. в Украине планируется создать собственную национальную спутниковую систему связи «Лыбидь». Первый украинский геостационарный телекоммуникационный спутник «Лыбидь» выведет на орбиту раке-

та-носитель «Зенит-3SLBФ», спроектированная Государственным предприятием «КБ “Южное” им. М. К. Янгеля» и изготовленная на Государственном предприятии «ПО Южный машиностроительный завод им. А. М. Макарова» (г. Днепропетровск). «Лыбидь» обеспечит прямую телевизионную трансляцию и высокоскоростной интернет-доступ в странах Восточной Европы, части Азии и на Ближнем Востоке. Украинский спутник будет размещен на орбитальной позиции 48° восточной долготы рядом с одним из крупнейших в мире операторов спутниковой связи – французским Eutelsat.

Большое внимание на уровне научных сообществ Украины с целью развития отечественной космической отрасли обращено на перспективность совместной научно-технической деятельности институтов НАН Украины и КБ «Южное». 10 октября 2012 г. в г. Киеве, на расширенном заседании Президиума Национальной академии наук Украины подписано Генеральное соглашение о научно-техническом сотрудничестве между НАН Украины и ГП КБ «Южное» в сфере создания ракетно-космической техники. Соглашение подписали президент НАН Украины, академик Б. Патон и генеральный конструктор, генеральный директор КБ «Южное» А. Дегтярев. Подписано также Перспективный план совместной научно-технической деятельности. Эти документы введены в действие специальным Постановлением президиума НАН Украины от 10 октября 2012 г. «О развитии сотрудничества Национальной академии наук Украины и Государственного предприятия КБ “Южное” им. М. К. Янгеля»

В то же время украинские ученые по космической отрасли отмечают глобальность решения космических заданий, которые требуют объединения усилий разных стран. В настоящее время ракетно-космическая деятельность приобретает наднациональный характер и способствует приобщению на рынок космических услуг новых стран. Как отметил директор Государственного предприятия «КБ “Южное” им. М. К. Янгеля» А. Дегтярев, космические технологии как неотъемлемая часть технического прогресса надежно вошла в нашу жизнь и качественно ее изменила. Украина совместно с ведущими космическими странами реализует ряд масштабных проектов в космической отрасли. Международная деятельность Государственного космического агентства Украины направлена на дальнейшее развитие сотрудничества в космической сфере со странами СНГ, Европейского Союза, Северной и Южной Америки, Азиатско-Тихоокеанского региона, Ближнего Востока и Африки, а также на обеспечение выполнения международных обязательств Украины в сфере использования и исследования космического пространства в мирных целях по международным договорам.

Сотрудничество Украины с иностранными государствами в сфере исследования и использования космического пространства в мирных целях базируется на основополагающих международных договорах в этой сфере, международных обязательствах Украины в сфере космической деятельности и дейст-

вующем законодательстве Украины, регулирующего космическую деятельность. Политика Украины в сфере международного сотрудничества с другими странами определяется следующими основными принципами:

- соблюдением международных обязательств Украины в космической сфере;
- соответствием приоритетам и целям внешней политики Украины;
- укреплением позиций украинских предприятий на мировом рынке космической техники и услуг;
- сосредоточением усилий на приоритетных направлениях космической деятельности.

Основные усилия в сфере международного сотрудничества сосредоточены на создании благоприятных международно-правовых условий для участия предприятий космической отрасли Украины в международных космических проектах, активизации внешнеэкономической деятельности предприятий, их стабильной активному присутствию на рынке космических услуг.

В сотрудничестве с ведущими космическими странами Украина позиционирует себя как равноправный партнер. Это подтверждается активным участием Украины в международных проектах. В частности, сегодня Украина совместно с Бразильской Республикой реализуют один из крупнейших инвестиционных проектов в космической отрасли – это проект «Алкантара». Этот проект предусматривает строительство космодрома «Алкантара» и всей инфраструктуры в северной части Бразилии около побережья Атлантического океана для того, чтобы запускать с него космические аппараты. В рамках договоренностей Бразилия обеспечивает создание инфраструктуры пускового комплекса. Украина как один из лидеров аэрокосмической отрасли разрабатывает для космодрома новую ракету-носителя и спутник нового поколения. На заводе «Днепротяжмаш», в Днепропетровске специально для этого проекта создан испытательный комплекс «сухой космодром», который предназначен для отработки агрегатов и систем стартового и технического комплексов. В настоящее время все необходимое для проекта, пусковой комплекс, ракетоноситель и спутники могут производиться в Украине.

По словам Премьер-министра Н. Азарова, это уникальный проект, который сегодня является приоритетом для Украинского государства. Он также получил статус приоритетного в Программе активизации развития экономики. На сегодня также известно, что первый запуск украинского ракетоносителя «Циклон-4» с бразильского космодрома «Алкантара» предварительно состоится в ноябре – декабре 2014 г. Об этом 10 апреля на брифинге в Кабинете Министров сказал председатель Государственного космического агентства Украины Ю. Алексеев. «Завершение всех работ должно закончиться пуском ракеты. Пока это планируется на ноябрь – декабрь 2014 г.», – заявил он.

Примечательным в реализации межгосударственных договоренностей между Украиной и Бразилией есть участие образовательных учреждений высшей научной школы украинского государства. В частности, участие

Днепропетровского национального университета им. О. Гончара в реализации украинско-бразильского космического проекта отметил ректор, академик Международной академии астронавтики Н. Поляков. «Первая группа бразильских инженеров, направленных на обучение до ДНУ в рамках международного проекта, уже успешно завершила магистерскую программу, защитила дипломные проекты и прошла стажировку на Государственном предприятии «КБ “Южное” им. М. К. Янгеля». Для них была разработана и утверждена специальная магистерская программа, по завершению которой они смогут работать в ракетно-космической отрасли своей страны.

Предприятия космической отрасли Украины участвуют в проектах Европейского космического агентства. В частности, специалистами отмечаются такие проекты в космической отрасли: SIDER – повышение уровня радиационной защиты композитных космических материалов; AFFECTS – разработка методов изучения «космической погоды»; POPDAT – разработка базы данных с каталогом ионосферных волн.

Удачным для повышения мирового авторитета ракетно-космических предприятий Украины отмечено участие в рамках проекта Европейского космического агентства по созданию новой ракеты-носителя легкого класса Vega. Ракета-носитель Vega разработана специалистами Европейского космического агентства и предназначена для доставки на орбиту небольших по массе космических аппаратов. Ракета способна выводить на полярную орбиту высотой 700 км полезную нагрузку, которая может составлять до 1,5 т.

Первый пуск новой европейской ракеты-носителя Vega состоялся 13 февраля 2012 г. с космодрома «Куру» во Французской Гвиане. В этом году 7 мая состоялся успешный пуск европейской ракеты-носителя легкого класса Vega с тремя космическими аппаратами на борту: европейским Proba-V, вьетнамским VNREDSat-1 и эстонским ESTCube-1. Этот старт стал вторым в истории эксплуатации этой ракеты. Успешному выведению космических аппаратов на околоземную орбиту ракетой-носителем Vega способствовала четкая работа маршевого двигателя четвертой ступени ракеты-носителя (РД-868П). Маршевый двигатель РД-868П разработан в Украине Государственным предприятием «КБ “Южное” им. М. К. Янгеля», а произведен Государственным предприятием «ПО “Южный машиностроительный завод им. А. М. Макарова”» (г. Днепропетровск). Замечаний к работе двигателя четвертой ступени ракеты-носителя производства ГП «ЮМЗ им. А. М. Макарова» нет.

Успешный пуск ракеты-носителя Vega подтвердил высокий профессионализм украинских ракетостроителей, а также продемонстрировал высокий уровень научно-технических разработок и конкурентоспособность образцов ракетно-космической техники предприятий космической отрасли Украины на международном космическом рынке.

Европейская сторона отмечает надежность двигателей, разработанных для ракеты-носителя Vega украинскими предприятиями. Европейские специалис-

ты утверждают, что двигатель при запуске должен заработать последним, и от него зависит успех всего запуска. «Во время первого запуска мы очень точно вышли на орбиту. Благодаря украинскому двигателю. Он очень компактный и надежный. Именно поэтому мы его выбрали среди других производителей», – отмечает председатель программ менеджмента М. Биаджиони.

В настоящее время мировая экономика требует все больше спутников, размер которых уменьшается, поэтому для их вывода на орбиту необходимы меньшие аппараты. С созданием Vega – самой легкой в своем арсенале – Европа имеет ракетносители всех классов и не зависит от России и США. «До сих пор у нас не было такой ракеты малого класса. Поэтому мы возлагаем большие надежды на нее. С ее помощью мы выводим и научные спутники, и коммерческие. Роль Украины очень важна для запуска Vega», – заявляет генеральный директор Европейского космического агентства Ж.-Ж. Дорден.

Следующий проект европейской стороны с участием Украины – «ИОНОСАТ». Он предусматривает создание космической системы глобального мониторинга динамических процессов в ионосфере Земли, как составной части европейской программы GMES, программы космической погоды SW и мировой системы GEOSS. Главный исполнитель проекта – Институт космических исследований НАНУ-ГКАУ.

С 18 по 20 марта 2013 г. в ГКА Украины проходила первая встреча экспертов по подготовке к реализации проекта TWINNING «Создание долгосрочных предпосылок эффективного участия Украины в реализации европейских космических программ в сфере спутниковой навигации (Galileo) и дистанционного зондирования Земли (GMES)». Главной целью проекта является содействие в привлечении Украины к космическим программам Европейского Союза для решения задач научно-технического, социально-экономического, экологического, культурного и образовательного развития общества. Одной из главных задач проекта TWINNING является гармонизация нормативно-правовой базы Украины и ЕС, что должно привести к более эффективному украинско-европейскому сотрудничеству в космической сфере. Кроме того, в проекте предусмотрены мероприятия по обучению и улучшению уровня подготовки персонала, а также анализ и предоставление рекомендаций по развитию внутреннего рынка космических услуг, совершенствованию системы управления проектами в космической отрасли и применению схем государственно-частного партнерства при реализации космических проектов.

Свидетельствует об авторитете украинской космической отрасли участие Украины в совместном проекте по созданию новой ракеты-носителя Antares, который реализуется в США с участием украинских предприятий. 21 апреля 2013 г. с космодрома на о. Уоллопс (Вирджиния, США) осуществился первый демонстрационный пуск ракеты-носителя среднего класса Antares. Старт Antares был произведен в рамках многолетнего договора между NASA и Орбитальной научной корпорацией по коммерческой доставке грузов на МКС.

Соглашение предполагает осуществление восьми запусков космических аппаратов, из которых первые два будут тестовыми. Основная конструкция первой ступени РН Antares разработана ГКБ «Южное» (КБП) в кооперации с ВО «Южмаш» (ЮМЗ, г. Днепропетровск), ЗАТ «Хартрон-Аркас» (г. Харьков), ПАТ «Київприлад» (г. Киев), ПАТ «Хартрон-ЮКОМ» (г. Запорожье), ПАТ «ЧЕЗАРА», ПАТ «РАПИД» (г. Чернигов).

Специалисты в сфере космонавтики называют кооперацию участников программы Antares уникальной для Украины. В рамках этой программы украинская сторона впервые выполняет весь комплекс работ с проектирования, отработки, а также изготовление материальной части основной конструкции первой ступени РН Antares, заказанного Национальным агентством США (NASA).

Украина вместе с другими ведущими странами участвует в проекте «Морской старт», который осуществляется Международной компанией Sea Launch. Международный консорциум Sea Launch был создан в 1995 г. После реорганизации в 2010 г. основная часть акций компании принадлежит компании Energia Overseas Limited, которая имеет отношение к российской РКК «Энергия». В составе плавучего ракетно-космического комплекса используется ракета-носитель «Зенит». Всего по программе «Морской старт» с 1999 г. с плавучей платформы в Тихом океане осуществлено 34 пуска ракет-носителей «Зенит-3SL» с космическими аппаратами телекоммуникационного назначения. Ракета космического назначения «Зенит-3SL» спроектирована Государственным предприятием «КБ «Южное» им. М. К. Янгеля». Первая и вторая ступени разработаны КБ «Южное» и изготовлены Государственным предприятием «Южный машиностроительный завод им. А. М. Макарова» в кооперации с российскими и украинскими предприятиями. Третья ступень (разгонный блок ДМ-SL) разработана и изготовлена Ракетно-космической корпорацией «Энергия» (Россия).

В сфере освоения космоса приоритетными направлениями российско-украинского сотрудничества являются создание единого навигационно-временного пространства России и Украины на базе системы ГЛОНАСС, проведение совместных фундаментальных и прикладных научных космических исследований, в том числе на российском сегменте МКС, разработка и модернизация средств выведения, оказание пусковых услуг, развитие средств управления космическими аппаратами.

На сегодняшний день наша страна вместе с Россией и Казахстаном реализует ряд проектов по запуску космических аппаратов. В частности, конверсионный российско-украинский проект «Днепр» предусматривает переоборудование межконтинентальных баллистических ракет SS-18 («Сагана»), разработанных и изготовленных в Украине, в космический носитель «Днепр». Для реализации проекта создана Международная космическая компания «Космотрас». С апреля 1999 г. по октябрь 2012 г. с космодрома «Байконур» и пуско-

вой площадки «Ясный» (РФ) осуществлено 17 пусков ракет-носителей «Днепр» и запущен в космос 64 космических аппарата на заказ 15 стран мира. Особенности программы «Днепр» являются ³:

- использование отработанной ракеты и элементов наземной инфраструктуры, имеющих большую летную историю;
- произведено более 160 пусков базовой МБР РС-20;
- использование шахтных подземных пусковых установок и минометного способа старта, что дает возможность не подвергать ракету и космическую головную часть метеовоздействию и длительное время находиться в готовности к пуску;
- возможность предоставления резервной ракеты на период подготовки к пуску основной ракеты;
- использование двух пусковых баз: космодрома «Байконур» (Республика Казахстан) и пусковой базы «Ясный» (Россия);
- использование полей падения отделяющихся частей ракеты в России, Республике Казахстан, Республике Туркменистан и др. странах;
- взаимодействие с Федеральным космическим агентством России и Ракетными войсками стратегического назначения, Космическими войсками Министерства обороны России, Национальным космическим агентством Украины.

В настоящее время Украина и Казахстан договорились о равноправном партнерстве в проекте «Днепр» по использованию переоборудованных межконтинентальных баллистических ракет РС-20. Также известно о решении вопроса использования Казахстаном, вместо российской ракеты «Ангара», украинской ракеты «Зенит» в рамках реализации проекта «Байтарек».

Также украинские предприятия участвовали в изготовлении по заказу Российской Федерации приборов и комплектующих для обеспечения пусков ракет-носителей «Союз» и «Протон». 23 октября 2012 г. с пусковой площадки № 31 космодрома «Байконур» произведен пуск пилотируемой ракеты-носителя «Союз-ФГ» (изделие 11А511У-ФГ). Успешному выводу на околоземную орбиту РН «Союз» способствовала четкая работа системы управления, разработчиком и производителем которой является одно из ведущих предприятий космической отрасли Украины – ГНПП «Объединение «Коммунар»» (г. Харьков). Замечаний к функционированию приборов системы управления ракеты-носителя производства ГНПП «Объединение «Коммунар»» не зафиксировано.

В рамках российско-украинского проекта «Радиоастрон» с использованием радиотелескопа РТ-70 обеспечено 167 сеансов приема информации общей длительностью 180 ч. Полученные данные передаются для обработки в Российскую академию наук и Национальную академию наук Украины. Для реализации этого проекта создан глобальный наземно-космический

³ Программа «Днепр» // Днепр. Космотрас. – Режим доступа: http://www.kosmotras.ru/program_dnepr.

интерферометр, в состав которого входят: российская орбитальная обсерватория «Спектр-Р» и международная сеть наземных радиотелескопов. Основная задача проекта – проведение радиоастрономических исследований объектов Вселенной с беспрецедентно высокой разрешающей способностью. Модернизированный украинский радиотелескоп РТ-70, расположенный в Крыму, является основным инструментом наземной сети.

Украина заинтересована в дальнейшем развитии сотрудничества с Российской Федерацией в космической отрасли, в частности по программе «Днепр», в участии в создании ракеты-носителя сверхтяжелого класса на базе ракеты-носителя «Зенит» и строительстве космодрома «Восточный». Об этом свидетельствуют результаты переговоров во время майской встречи текущего года украинской и российской делегаций под председательством вице-премьер-министра Украины Ю. Бойко и заместителя председателя правительства РФ Д. Рогозина, которая прошла в Москве. «Начатые проекты нужно развивать. Это в первую очередь касается программы “Днепр” – совместного запуска ракет. Второе – это возможное участие Украины в строительстве тяжелой ракеты, а также в строительстве космодрома на Дальнем Востоке», – отметил Ю. Бойко. Он также подчеркнул, что проект создания ракеты-носителя сверхтяжелого класса на базе ракеты-носителя «Зенит» является масштабным и будет способствовать значительному развитию отрасли. «Это программа масштабная, она будет касаться нескольких тысяч людей в Украине и нескольких предприятий. Это даст соответствующий толчок развитию всей космической отрасли», – прокомментировал Ю. Бойко.

Что касается участия украинских предприятий в строительстве космодрома «Восток», украинская сторона во время встречи обратила внимание на то, что Украина уже имеет такой опыт, ведь принимает участие в строительстве космодрома в Бразилии. «На российском Дальнем Востоке такая же ситуация, как в Бразилии, когда мы начинали строительство космодрома с нуля. Украина имеет соответствующий опыт, мы рассказали российским коллегам, какой путь прошли. Наш опыт является залогом того, что мы будем полезны», – отметил вице-премьер-министр Украины.

Украинские предприятия космической отрасли активно участвуют в Международном проекте «Наземный старт». Реализация проекта осуществляется компанией «Международные космические услуги». «Наземный старт» – это совместный проект России, Украины и США. Проект «Наземный старт» предусматривает использование стартового комплекса на «Байконуре» для пусков модернизированных ракет-носителей «Зенит» (двухступенчатой «Зенит-2SLБ» и трехступенчатой «Зенит-3SLБ») с различными космическими полезными нагрузками в широком диапазоне орбит и наклонов. В составе наземного ракетно-космического комплекса используется ракета-носитель «Зенит» украинской разработки и изготовления. С апреля 2008 по октябрь 2012 г. по

Программе «Наземный старт» осуществлено восемь успешных пусков ракет-носителей «Зенит-3SLB» с космодрома «Байконур».

С 2006 г. длится реализация совместного украинско-индийского проекта «Жасмин», который предусматривает разработку ракетного двигателя для индийской ракеты-носителя космического назначения. В настоящее время осуществляется промышленная фаза совместного украинско-индийского проекта и ведутся переговоры между двумя сторонами о дальнейшем взаимодействии.

Украинские ученые и специалисты космической отрасли активно проявляют желание участвовать в международном сотрудничестве по разработке аппаратуры для научных и исследовательских целей. 12 февраля 2013 г. грузовым кораблем «Прогресс М-18М» впервые на борт МКС доставлена украинская научная аппаратура на Международную космическую станцию (МКС). Доставлен плазменно-волновой комплекс (ПВК) для выполнения научного космического эксперимента «Обстановка-1» по исследованию в приповерхностной зоне МКС плазменно-волновых процессов взаимодействия сверхбольших космических аппаратов с ионосферой.

Международный научный эксперимент «Обстановка-1» осуществляют научные учреждения России, Украины, Швеции, Болгарии, Польши, Венгрии и Англии. После размещения (ориентировочно, 25 апреля 2013 г.) блоков ПВК на внешней стороне Служебного модуля Российского сегмента МКС предполагается регулярное измерение важных параметров «космической погоды». Украинской стороной созданы оригинальные датчики высокой чувствительности (комбинированный волновой зонд и феррозондовый магнитометр), которые предназначены для измерения магнитных и электрических характеристик ионосферы и магнитосферы. Эти технические средства созданы учеными Львовского центра Института космических исследований НАН Украины и Государственным космическим агентством Украины при выполнении Общегосударственной целевой научно-технической космической программы Украины на 2008–2012 гг.

В Днепропетровске работает украинское региональное отделение Международной академии астронавтики. Основные темы работы отделения войдут в программу саммита глав космических агентств, который состоится в 2014 г. в Вашингтоне.

Продолжением активного участия Украины в лидирующих международных космических проектах стала первая многонациональная встреча экспертов по обсуждению проекта Международного кодекса поведения в космосе. По инициативе Европейской службы внешней деятельности и в соответствии с Планом первоочередных мероприятий относительно интеграции Украины и Европейского Союза на 2013 г., утвержденным распоряжением Кабинета Министров Украины от 13 февраля 2013 г. № 73-р, 16–17 мая 2013 г. в Киеве состоялось мероприятие «Открытые консультации по вопросам Международно-

го кодекса поведения в космосе». Принимающей стороной мероприятия было Государственное космическое агентство Украины. Целью мероприятия было обсуждение текста Международного кодекса поведения в космосе. Встреча была призвана обсудить ключевые концепции Международного кодекса поведения в космосе путем открытого диалога с представителями широкого круга заинтересованных стран на основе выступлений, обеспеченных экспертами.

На сессиях мероприятия были обсуждены следующие вопросы относительно Международного кодекса поведения в космосе: предупреждение образования космического мусора; предотвращение столкновений и аварий в космосе; учет правомерных оборонительных интересов государств; механизмы сотрудничества; цель, сфера применения и общие принципы; взаимосвязь с другими документами и инициативами; путь вперед.

Организаторами «Открытых консультаций по вопросам Международного кодекса поведения в космосе» выступили Европейская служба внешней деятельности, Институт ООН по вопросам исследований разоружения, а также Государственное космическое агентство Украины и Министерство иностранных дел Украины.

Формирование Международного кодекса поведения в космосе было начато по инициативе Европейского Союза, официально представленной на заседании Совета министров ЕС по общим вопросам и внешним отношениям, которое состоялось 8 декабря 2008 г. Задачей Кодекса является укрепление безопасности, защиты и предсказуемости космической деятельности для всех ее участников. Кодекс призван оказывать содействие обеспечению таких общих принципов, как свобода доступа к космосу в мирных целях для всех государств; обеспечение безопасности и целостности космических объектов на орбите; надлежащее внимание к защите интересов государств.

Таким образом, участие Украины в лидирующих международных проектах говорит о высоком авторитете на мировом уровне отечественной ракетно-космической отрасли. Международные проекты позволяют украинским специалистам, ученым общаться, обмениваться знаниями с представителями научной и технической элиты мирового уровня в этой области. В то же время участие Украины в международных проектах – как страны, которая имеет полный цикл производства космической продукции, – свидетельствует о том, что весь отечественный научно-промышленный комплекс космической отрасли развивается преимущественно за счет международных заказов (*Материал подготовлен за информацией следующих источников: Верховная Рада Украины (<http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/75592.html>); Правительство портал (http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246246834); Государственное космическое агентство Украины (<http://www.nkau.gov.ua/nsau/newsnsau.nsf/NewsallR/D223D068DD62C14DC2257A8B00343ED2?OpenDocument&Lang=R>); Днепропетровская областная государственная администрация ([34](http://www.adm.dp.ua/OBLADM/Obl</i></p></div><div data-bbox=)*

dp.nsf/(docweb)/E56758AF9A38BA14C2257B50002F88BF?OpenDocument); Независимое Бюро Новостей (<http://nbnews.com.ua/news/84121>); Вголос (<http://vgolos.com.ua/zhyttya/news/13950.html>); Освітній портал (<http://www.osvita.org.ua/news/70352.html>); ТРК 11 канал (<http://www.11channel.dp.ua/news/dp/2013/04/17/21881.html>); НОВИЙ МОСТ (http://most-dnepr.info/news/society/y_ukraine_sozdadut_telekommunikacionnyj_sputnik_o_bespechivajushhij_teletransljaciju_i_internet_dostup_v_stranah_vostochnoj_evroopy.htm); MEDIACENTR.INFO (http://www.mediacentr.info/incidents/osucshestvlen-pervyj-zapusk-chastnoj-rakety-nositelja-antares_88075); STATUS QUO (http://www.sq.com.ua/rus/news/ekonomika/10.04.2013/hartron_sokratil_proizvodstvo_po_kosmicheskoi_tematike/институт)).

Економічний ракурс

С. Кулицький, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. екон. наук

Про перспективи проекту газопроводу «Ямал – Європа-2»

1. Реакція ЗМІ та політиків на підписання російсько-польського меморандуму по проекту «Ямал – Європа-2»

У квітні поточного року інформаційні простори Польщі, України, а певною мірою і Росії, були збурені повідомленнями про підписання меморандуму щодо будівництва території Польщі другої черги магістрального газопроводу «Ямал – Європа» між російським «Газпромом» та спільним російсько-польським підприємством «ЄвроПолГаз». І хоча згодом хвиля скандалу навколо підписання цього документу потроху вщухла, однак питання щодо перспектив реалізації зазначеного проекту все-таки залишилось. Що являло собою підписання меморандуму по газопроводу «Ямал – Європа-2»: лише добре організовану російську політично-інформаційно-психологічну операцію чи дипломатичну розвідку щодо реалістичності перспектив будівництва зазначеного газопроводу вже в порівняно недалекому майбутньому?

Для України відповідь на це запитання є досить актуальною і в геополітичному, і в суто економічному плані. Тому, щоб спробувати дати на нього відповідь, проаналізуємо наявні повідомлення з відкритих джерел.

Зі ЗМІ відомо, що 3 квітня цього року Президент Росії В. Путін у розмові з керівником «Газпрому» О. Міллером доручив «Газпрому» опрацювати питання будівництва в обхід України через Білорусь газопроводу «Ямал – Європа-2».

І одразу після цього між компанією EuRoPol Gaz і «Газпромом» було підписано згаданий меморандум. А вже 4 квітня в Санкт-Петербурзі «Газпром» і польсько-російська компанія «ЄвроПол Газ» підписали меморандум про взаєморозуміння щодо проекту будівництва газопроводу «Ямал – Європа-2» в обхід території України потужністю не менш як 15 млрд куб. м газу на рік. Техніко-економічне обґрунтування проекту має бути підготовлене упродовж шести місяців. Пропозиції «Газпрому» передбачають будівництво газопроводу на території Польщі від білоруського кордону до Словаччини. Ряд експертів наголошує, що цей газопровід передбачений безпосередньо для того, щоб позбавити газотранспортну систему (ГТС) України транзиту до Словаччини й Угорщини.

Як відомо, транснаціональний газопровід «Ямал – Європа», що функціонує нині, проходить територією чотирьох країн – Росії, Білорусі, Польщі та Німеччини. Його проектна потужність – 32,9 млрд куб. м газу на рік, кількість компресорних станцій – 14, діаметр труб – 1420 мм, загальна протяжність – понад 2 тис. км. Польська ділянка налічує 684 км лінійної частини і п'ять компресорних станцій: «Чеханув», «Шамотули», «Замбрув», «Влоцлавек», «Кондратки». Польською ділянкою газопроводу володіє АТ «ЄвроПол ГАЗ», що є спільним підприємством ВАТ «Газпром» і польської компанії PGNiG SA.

Водночас привертає увагу той факт, що російська сторона активно поширює своє бачення подій навколо проекту «Ямал – Європа-2». Так, на початку квітня в управлінні інформації «Газпрому» повідомили, що за підсумками зустрічі голови правління російської компанії О. Міллера та віце-прем'єра, міністра економіки Республіки Польща Я. Пехочинського в Санкт-Петербурзі «Газпром» надав Польщі пропозиції щодо реалізації проекту «Ямал – Європа-2». «Учасники зустрічі обговорили пропозицію російської сторони про реалізацію проекту «Ямал – Європа-2», що передбачає будівництво газопроводу на території Польщі від білоруського кордону до Словаччини», – йдеться в повідомленні. О. Міллер представив польській стороні основні параметри газопроводу, а також звернув увагу на те, що цей проект сприятиме як одержанню Польщею економічної вигоди у вигляді плати за транзит газу через територію республіки, так і підвищенню енергетичної безпеки споживачів країн Центральної Європи. Крім того О. Міллер наголосив, «що відрізняє цей проект від інших проектів, що вже на даний час є відповідна договірна база між Росією і Польщею – це міждержавна угода з реалізації проекту «Ямал – Європа-2».

Зі свого боку прес-служба Міністерства економіки Республіки Польща повідомила, що О. Міллер під час зустрічі пообіцяв віце-прем'єру, міністру економіки польського уряду Я. Пехочинському найближчим часом надати більш докладну інформацію про цей проект. «Узгоджено, що росіяни найближчим часом нададуть економічні та технічні деталі проекту», – відзначили у міністерстві, не назвавши конкретних термінів виконання цієї обіцянки. Причому, за повідомленнями ЗМІ, тоді віце-прем'єр польського уряду Я. Пе-

хочинський, коментуючи ідею відродити проект «Ямал – Європа-2», назвав вигідним для Польщі будівництво нового транзитного газопроводу на польській території, оскільки це дозволило б збільшити виручку від транзиту російського експортного газу.

Утім, підписання меморандуму за проектом «Ямал – Європа-2» викликало у Польщі великий й до того ж досить негативний резонанс. Зокрема, польська Gazeta Wyborcza писала, що оприлюднені пропозиції щодо будівництва нового газопроводу на польській території нагадують проект, який росіяни пропонували полякам реалізувати більше десяти років тому замість другої нитки Ямальського газопроводу. Видання відзначає, що йдеться про газопровід від Кобриня у Білорусі до м. Великі Капушани у Словаччині, який «Газпром» хотів побудувати у 2000 р. замість другої черги Ямальського газопроводу, щоб обмежити транзит газу через Україну.

Газета нагадала, що ця пропозиція порушувала підписаний у 1993 р. договір між Польщею і Росією про будівництво другої нитки газопроводу «Ямал – Європа» потужністю понад 30 млрд куб. газу, від якої росіяни відмовилися у 1998 р. Оглядачі ЗМІ нагадують, що польська влада неодноразово закликала Росію відмовитися від будівництва дорогих «Північного» та «Південного потоків», переконуючи російську сторону виконати підписаний на початку дев'яностих років російсько-польський договір й збудувати другу нитку газопроводу «Ямал – Європа». Проте «Газпром» не відмовився від своїх планів з будівництва магістральних газопроводів, що оминали й Польщу, і з жовтня минулого року вже експлуатує дві гілки «Північного потоку», а наприкінці минулого року розпочав будівництво «Південного».

Не виключено, що саме негативна реакція польських ЗМІ на підписання російсько-польського меморандуму щодо будівництва згаданого вище магістрального газопроводу була однією з причин швидкої й водночас переважно негативної реакції представників польської влади на укладання зазначеного документу. Так, 5 квітня прем'єр-міністр Польщі Д. Туск заявив, що польська влада не підтримує ідею будівництва ще одного газопроводу в обхід України, який міг би проходити через територію Польщі в рамках проекту «Ямал – Європа-2». За його словами, Польща не зацікавлена в додаткових поставках газу з Росії, оскільки хоче зменшити свою енергетичну залежність від росіян. Також прем'єр-міністр припустив, що в Польщі може бути створене окреме міністерство енергетики або введена посада спеціального уповноваженого з цих питань.

Також назвав «сумнівною» вигоду від цього проекту й відповідальний за паливно-енергетичний комплекс міністр державного майна Польщі М. Будзановський, звернувши увагу що попит на російський газ знижується в Європі, і прагнення Польщі зменшити енергетичну залежність від російської сторони. Крім того, повідомлялось, що очолюване М. Будзановським міністерство раніше не отримувало жодної інформації про плановане підписання даного

меморандуму. А згодом й польська національна нафтогазова компанія PGNiG та «ЄвроПолГаз» заявили, що підписаний меморандум є лише декларацією намірів вивчити економічну доцільність проекту «Ямал – Європа-2», і не зобов’язує нікого ані будувати новий трубопровід, ані підписувати якісь контракти в майбутньому.

Зі свого боку Президент Польщі Б. Коморовський зауважив, що російська влада «обіграла» Польську державу в медіапросторі з проектом нового газопроводу «Ямал – Європа-2». Про це Б. Коморовський сказав в інтерв’ю радіостанції RMF FM. «У мене складається враження, що нас як державу легко “обіграли” в медіапросторі, головним чином, через медіаактивність Президента РФ», – сказав він. Президент Польщі зазначив, що у подібних ситуаціях краще зберігати спокій та категорично не відкидати подібні пропозиції, а робити свої контрпропозиції. Тоді інша сторона змушена буде вести предметний діалог з відповідного питання. Б. Коморовський визнав, що через скандал із підписанням меморандуму про будівництво газопроводу «Ямал – Європа-2» імідж Польщі постраждав, підкресливши, що підписаний документ не є таким, що юридично зобов’язує до чогось польську сторону. Він також висловив думку, що в Польщі немає єдиного центру ухвалення політичних рішень із питань енергетичної безпеки країни, а різним міністерствам і відомствам не вистачає відповідної координації в цих питаннях.

Однак скандал, викликаний підписанням меморандуму між російським «Газпромом» та спільним російсько-польським підприємством «ЄвроПолГаз» про будівництво згадуваного вище магістрального газопроводу з Білорусі до Словаччини через територію Польщі, не обмежився лише збуренням інформаційного простору Польщі, а й призвів до певних кадрових перестановок. Зокрема, у відставку було відправлено міністра державного майна М. Будзановського у зв’язку з недостатнім контролем над державними компаніями.

Також свою посаду втратила й голова правління польської компанії PGNiG Г. Пьотровська-Оліва, яка, утім, заявила, що підписання меморандуму з російським «Газпромом» відповідає економічним інтересам Польщі й було зроблено в межах зобов’язань перед акціонерами. До речі, це висловлювання можна вважати досить симптоматичним, оскільки в ньому доволі чітко простежується певний пріоритет саме економічних інтересів певних груп зацікавлених осіб у Польщі.

Оглядачі деяких ЗМІ наголошують на тому, що російський «Газпром» фактично підписав меморандум про будівництво газопроводу зі своєю дочірньою компанією. В одних відкритих джерелах зазначається, що у компанії EuroPolGaz, яка володіє польською ділянкою газопроводу «Ямал – Європа», 48 % належить «Газпрому», 48 % – у польської PGNiG, 4 % – у польської Gas-Trading. В інших повідомляється, що цією компанією наполовину володіє російський «Газпром», наполовину – польська державна PGNiG. Дехто навіть стверджує, що фактично EuroPolGaz більше підконтрольна «Газпрому». Так,

партнер консалтингової компанії Rusenergy М. Крутіхін наголошує, що «Газпром» підписав меморандум зі своєю власною «дочкою», де має 51 % акцій. І ця точка зору видається зовсім небезпідставною, якщо звернути увагу на нещодавні події.

Звичайно, на реакцію польських урядовців щодо згаданого вище російсько-польського меморандуму вплинули як внутрішні чинники, так і антімонопольна політика, що проводиться у Європейському Союзі (ЄС) й передбачає зменшення залежності країн-членів ЄС від одного постачальника газу. Саме для країн колишнього соціалістичного табору, які найбільше залежать від поставок російського газу, ця проблема є дуже актуальною. Тому і в політичному, і в економічному плані реакція вищих представників польської влади на підписання меморандуму про будівництво нової нитки Ямальського газопроводу в обхід України мала, по суті, дещо двоїстий характер.

З одного боку, мало місце рішення засудження факту підписання зазначеного меморандуму вищими польськими урядовцями, підкріплене досить радикальними кадровими змінами. Певною мірою така реакція цілком законна. Адже як наголошують деякі ЗМІ, підписання меморандуму про будівництво нової нитки Ямальського газопроводу в обхід України поставило уряд прем'єр-міністра Д. Туска у вкрай незручне становище. Виникло враження, що голова уряду та його міністри не контролюють своїх підлеглих. У результаті деякі з них ухвалюють рішення, що суперечать урядовій зовнішній політиці. Тобто в інформаційному просторі польський уряд потрапив у ситуацію досить зручну для аргументованих нападок опозиції.

З іншого боку, слід звернути увагу, що польська сторона не дезавуувала свого підпису під згадуваним вище документом, залишивши його юридично правочинним. Крім того від кадрових змін не постраждав віце-прем'єр, міністр економіки Республіки Польща Я. Пехочинський, який був безпосередньо причетний до підписання меморандуму про будівництво нової нитки Ямальського газопроводу територією Польщі. Та й висловлювання Президента Польщі Б. Коморовського з приводу підписання цього російсько-польського документу не можна трактувати як однозначне заперечення перспектив будівництва зазначеного вище газопроводу на території Польщі. Тобто зберігається певна суперечливість між політичними та економічними аспектами будівництва нової нитки Ямальського газопроводу територією Польщі.

За таких обставин варто звернути увагу на висловлювання та дії російської сторони. Так, 14 травня, у Вітебську керівник «Газпрому» О. Міллер акцентував увагу на тому, що запропонований росіянами проект прокладання нової нитки Ямальського газопроводу територією Польщі вирізняється низкою істотних переваг. Він наголосив, що, насамперед, цей проект не потребує дуже високих капітальних затрат, тобто, це – недорогий проект. По-друге, цей проект є високоєфективним. У «Газпрому» на сьогодні є попередні техніко-економічні оцінки цього проекту. Також О. Міллер зазначив, що згідно з

меморандумом, який було підписано нещодавно з польськими колегами в Санкт-Петербурзі, розпочато роботу з розробки техніко-економічного обґрунтування проекту «Ямал – Європа-2». Її передбачається завершити до кінця 2013 р., і тоді результати розробки техніко-економічного обґрунтування проекту будуть представлені широкій громадськості.

Тобто російська сторона не лише звертає увагу на російсько-польську міждержавну угоду по проекту магістрального газопроводу «Ямал – Європа», як юридичному обґрунтуванню згаданого вище меморандуму, що, до речі, виглядає доволі сумнівним з наступних причин. По-перше, як зазначалось раніше, у 1998 р. росіяни по суті відмовилися від підписаного у 1993 р. договору між Польщею і Росією про будівництво другої нитки газопроводу «Ямал – Європа» потужністю понад 30 млрд куб. м газу, і надалі, попри всі звернення польської сторони, віддали перевагу будівництву «Північного потоку». По-друге, маршрут Ямальського газопроводу на території Польщі не відповідає маршруту другої нитки газопроводу «Ямал – Європа» згідно договору між Польщею і Росією підписаного у 1993 р. представниками цих держав. Вочевидь тому голова «Газпрому» й намагається акцентувати увагу потенційно зацікавлених у будівництві цього газопроводу сторін саме на економічних вигодах, які можуть бути ними отримані в результаті реалізації проекту будівництва нової нитки Ямальського газопроводу територією Польщі.

До таких економічних вигод О. Міллер відносить доходи польської сторони від транзиту російського експортного газу, можливість Польщі отримувати додаткові обсяги російського природного газу, а також гарантії безпеки поставок російського газу для його реципієнтів (враховуючи й Польщу) у обсягах, що відповідають пропускним потужностям нового газопроводу. Водночас, говорячи про відносну дешевизну будівництва нового газопроводу на території Польщі завдяки наявності відповідної інфраструктури, створеної ще під час будівництва першої черги магістрального газопроводу «Ямал – Європа», голова «Газпрому» таким чином натякає (саме натякає, не беручи на себе ніяких чітких зобов'язань) на ще два джерела потенційної економічної вигоди для учасників проекту. По-перше, відносна дешевизна нового Ямальського газопроводу на території Польщі означає, що його інвестори матимуть можливість отримувати непогані прибутки за порівняно невеликих капітальних вкладень на будівництво цього об'єкту. По-друге, відносна дешевизна нового газопроводу створює певні передумови для формування або порівняно нижчих цін на газ для його споживачів, або ж отримання додаткових прибутків продавцями газу, а можливо й створення ситуації, коли економічну вигоду отримували б і продавці, і споживачі газу.

Нагадаємо, що хоча офіційних даних про вартість реалізації цього проекту поки немає, однак у ЗМІ розповсюджуються експертні оцінки, згідно з якими будівництво нового Ямальського газопроводу обійдеться його інвесторам приблизно у 5 млрд дол. США. Тобто капітальні витрати на створення оди-

ниці потужностей з транспортування газу за цим проектом у рази менші за відповідні капітальні витрати у проектах «Північний потік» і, особливо, «Південний потік».

Як бачимо російська сторона проводить у Польщі масштабну й багатопланову інформаційно-психологічну кампанію на підтримку проекту будівництва нової нитки Ямальського газопроводу.

Утім деякі аналітики підкреслюють, що цілі меморандуму щодо будівництва території Польщі другої черги магістрального газопроводу «Ямал – Європа», по суті, суперечать цілям енергетичної безпеки Польщі. Йдеться про те, що зараз саме Польща є ключовою державою для реалізації російських інтересів у Східній Європі. Її доволі прохолодні дипломатичні відносини з Росією та антиросійська спрямованість польської громадської думки завдають великих проблем російській політиці в цьому регіоні. Саме тому Кремль намагається погіршити польсько-українські відносини, використавши для цього газове «яблуко розбрату». Крім того, як пише польська Dziennik Gazeta Prawna, повідомлення про другу гілку газопроводу «Ямал – Європа» збіглися з новинами про реальну загрозу зупинки будівництва терміналу для прийому зрідженого природного газу в Свиноуйсьці, який планувалося використовувати для експорту польського сланцевого газу чи імпорту скрапленого газу. А пропозиція з боку «Газпрому» щодо додаткових поставок російського газу за умови реалізації проекту означеного Ямальського газопроводу, на тлі поки не надто обнадійливих результатів пошуку сланцевого газу на території Польщі, є, по суті, спробою російської сторони перешкодити розвитку видобутку газу з нетрадиційних джерел у цій країні. Крім того, уклавши згаданий вище меморандум, Москва продемонструвала Варшаві свої можливості впливу на перебіг внутрішньополітичних подій у Польщі.

Близькі до позиції «Газпрому» й погляди голови російського Фонду національної енергетичної безпеки (ФНЕБ) К. Симонова, який вважає, що реакція польського керівництва умотивована політично. «Якщо хтось переконає Туска хоча б проаналізувати економічні вигоди проекту, то ситуація може змінитися», – припускає він. Тим більше, що, за словами К. Симонова, вигоди для Польщі від реалізації проекту нового Ямальського газопроводу очевидні: мало того, що «Газпром» готовий взяти на себе основні ризики цього проекту, так ще й сама Польща одержить додаткове джерело газу. До того ж вона буде одержувати плату за транзит російського газу своєю територією. «Але які доводи переважать – поки сказати складно, – відзначає він. – З видобутком сланцевого газу в Польщі немає досягнень. Та й балтійський термінал скрапленого газу у Свиноуйсьці дотепер не може похвалитись укладеними контрактами».

Зі свого боку провідний аналітик російського Фонду національної енергетичної безпеки С. Мітрахович вважає, що у Росії почали говорити про проект

газопроводу «Ямал – Європа-2» в обхід України, щоб налякати владу України, змусивши її продати «Газпрому» українську газотранспортну систему. По суті, у питанні щодо подальшої долі своєї газотранспортної системи Україні пропонується піти шляхом Білорусі. При цьому С. Мітрахович впевнений, що розмови про «Ямал – Європа-2» дадуть змогу «Газпрому» і В. Путіну закрити тему третьої та четвертої гілок «Північного потоку» і не споруджувати їх раніше за газопровід через Білорусь і Польщу. Водночас він додав, що об'єктивно в Європі є зони, куди газ через газопроводи «Північний» та «Південний потік» поставляти незручно. Це – південний схід Польщі, Словаччина й північ Угорщини. Експерт вважає, що запропонований «Газпром» проект нового Ямальського газопроводу вирішив би це питання. Водночас С. Мітрахович зазначив, що це якраз ті держави, які зараз залучені до партнерства з Україною щодо нібито віртуального реверсу. Аналітик вважає, що є невелика надія, що поляки врешті-решт погодяться на аргументи «Газпрому» стосовно реалізації нового газотранспортного проекту, оскільки з економічної точки зору вони отримують новий газопровід й додаткову можливість заробляти на транзиті російського газу до ЄС. Утім, експерт вважає, що влада Польщі не гратиме у російську гру.

А, на думку керівника відділу інвестиційного аналізу компанії «Універ» Д. Александрова, прагнення Росії посилити саме трубопровідну тему в питаннях розвитку газової галузі має кілька цілей. По-перше, це – диверсифікація постачання газу до Європи з боку «Газпрому» та його прагнення зберегти за собою значну частку на європейському газовому ринку. По-друге – тиск на Україну. І по-третє, залучення партнерів з проблемних для «Газпрому» країн, серед яких Польща посідає одне з ключових місць.

Утім, партнер консалтингової компанії Rusenergy М. Крутіхін упевнений, що цей проект просто приречений на провал і реалізований не буде. «Газпром» підписав меморандум зі своєю власною «дочкою», де має 51 % акцій. «Це була розпачлива спроба Москви залишити Україну без транзиту, – вважає експерт. – Але поляки в ці ігри грати явно не мають наміру, звідси й настільки тверда реакція...»

З іншого боку не виключено, що декларуючи наміри реалізувати проект «Ямал – Європа-2» у такому, зміненому, порівняно з початковим варіантом, вигляді, «Газпром» прагне перешкодити перспективам поставок газу з Європи в Україну, тобто торпедувати механізми диверсифікації українського газового імпорту. Адже вже з 2014 р., коли Словаччина завершить імплементацію Другого європейського енергопакету, ця країна буде зобов'язана надавати рівний доступ до своїх газопроводів усім учасникам європейського Енергетичного співтовариства, членом якого є й Україна. Як наголосив міністр енергетики Е. Ставицький, коли реверс зі Словаччини запрацює на повну потужність, поставки газу в Україну за цим маршрутом технічно можуть сягнути 20 млрд куб. м на рік. Тому цілком ймовірно, що залучаючи партнерів до

проекту нового Ямальського газопроводу (не виключено, що об'єктом відповідної російської експансії надалі може стати й Словаччина) «Газпром» також прагне зашкодити поставкам газу з Європи в Україну.

Заради об'єктивності треба наголосити, що критичне ставлення до діяльності «Газпрому» доволі поширене й у російських ЗМІ. Так, на початку квітня голова «Газпрому» О. Міллер в ефірі програми «Вести в субботу» на телеканалі «Россия» заявив, що «на цей момент не відомий жоден проект, у якому рентабельність на свердловинах видобутку сланцевого газу мала хоча б приблизно позитивне значення – поки вона скрізь негативна. Є така думка, що це взагалі «мильна булька», яка найближчим часом лусне». Ця заява викликала різку відповідь відомого коментатора М. Леонтьєва, який звинуватив О. Міллера в неправді.

А деякі інші коментатори розцінили заяву О. Міллера як спробу підтримати плани з будівництву нових газопроводів із західносибірських родовищ у напрямку Європи. Й наголосили, що цілі подібних газопроводів можуть бути обумовлені не тільки необхідністю забезпечення безперебійного енергопостачання європейських партнерів, але й ще однією спробою здійснення тиску на Україну як в економічному, так і в політичному плані. При цьому не варто забувати й про вартість подібних газопроводів, яка оцінюється в десятки мільярдів доларів. Звичайно, їх будівництво (або навіть заявка на реалізацію таких проєктів) поліпшить імідж «Газпрому» серед його акціонерів, інвесторів та деяких інших категорій ділових партнерів, принаймні у короткостроковому плані.

Для Росії ж, наголошують деякі оглядачі, подібне тактичне мислення газпромівського менеджменту пов'язане із втратою значних, в основному бюджетних, коштів, які могли б бути спрямовані на модернізацію економіки й стимулювання економічного росту. Більше того, існує небезпека того, що, налякаючи на суто політичні моменти у форсуванні видобутку сланцевого газу в США, глава «Газпрому» зневажає ринковим вектором розвитку глобального газового ринку. А це може призвести до розробки родовищ у РФ, продукція яких ніким не буде затребувана, та будівництву нікому не потрібних газопроводів.

(Продовження в наступному випуску).

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

В ході зустрічі прем'єр-міністрів України і Казахстану, яка відбулася 4 квітня, була підписана програма співробітництва в області науки і технологій між Державним агентством з питань науки, інновацій і інформатизації України і Міністерством освіти і науки Республіки Казахстан на період 2013–2017 рр.

Представителями України в цьому питанні стали Голова Державного агентства з питань науки, інновацій і інформатизації В. Семенов, а з боку Республіки Казахстан – заступник міністра освіти і науки Республіки Казахстан С. Шаямбетов.

Головною метою програми є сприяння розвитку взаємодіючих наукових і технічних зв'язків між державами. Сторони намірені виконувати всі необхідні кроки для розвитку співробітництва в сфері інформаційних і комунікаційних технологій, науки, енергетики, глибокої переробки сировини і раціонального сільськогосподарського виробництва.

Будуть розвиватися спільні науково-дослідницькі і технічні проекти, обмін досвідом, інформацією, а також будуть проводитися курси, семінари і інші заходи (*NovostiUA (<http://novostiua.net/main/34856-ukraina-i-kazahstan-budut-sotrudnichat-v-oblasti-nauki-i-tehnologiy.html>)*, – 2013. – 5.04).

Діяльність науково-дослідних установ

За підтримки Міністерства аграрної політики та продовольства України, Національної академії аграрних наук, облдержадміністрації та Інституту картоплярства в Житомирському національному агроекологічному університеті відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Генетичні ресурси для селекції високопродуктивних сортів картоплі з високими смаковими якостями». У конференції взяли участь провідні вчені-картоплярі з різних регіонів України, представники бізнесових структур та комерційних фірм – виробників картоплі, керівники спеціалізованих фермерських та селянських господарств.

Характеризуючи розвиток картоплярства в Україні відзначалося, що майже 95 % цієї культури вирощується в особистих селянських господарствах. В Україні під картоплею минулого року було 1,5 млн га. З кожним роком спостерігається тенденція збільшення площ посадки картоплі в інтегрованих сільськогосподарських підприємствах інвесторів. Вони мають змогу застосовувати високопродуктивну техніку, сучасні технології та наукові розробки, що сприяє підви-

шенню врожайності картоплі. Останні три роки в області картопля вирощується на площі 61 тис. га. По всіх категоріях господарств минулого року було зібрано 1 млн 345 тис. т картоплі що на 180 тис. т більше, ніж у попередні роки. З метою розширення її валових зборів та урожайності необхідно покращити ведення системи насінництва, використовувати посадковий матеріал високих репродукцій вітчизняних та зарубіжних селекцій, застосовувати під час вирощування прогресивні прийоми агротехніки, відповідні добрива та засоби захисту. На конференції були розглянуті питання селекції у картоплярстві, проблеми захисту, застосування ресурсозберігаючих технологій, прогнозування розвитку шкідників та перспективи проведення сортооновлення картоплі в особистих господарствах населення (*Житомирська обласна державна телерадіокомпанія (http://tvradiozt.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=8578:2013-04-02-12-33-39&catid=1:latest-news&Itemid=180). – 2013. – 2.04).*

Аерокосмічна і авіаційна галузі

Космічне агентство України склало план з освоєння Марса й видобутку корисних копалин на Червоній планеті, – заявив український космічний інженер П. Горільченко. За словами вченого, марсіанська програма України буде внесена до Концепції розвитку космічної галузі до 2032 р., у якій також обумовлюються плани щодо участі в міжнародних програмах вивчення Місяця.

У ході реалізації програми належить сконструювати промисловий марсохід, який буде оснащений приладами для дослідження ґрунту та порід, а також спеціальними буровими пристроями. «Ситуація з корисними копалинами в Україні змушує країну шукати нові джерела. Українським вченим, які брали активну участь у плануванні та реалізації радянських космічних програм, під силу розробити власну програму та сконструювати промисловий марсіанський ровер», – зазначив П. Горільченко.

Учений додав, що запускати марсохід, імовірно, доведеться за допомогою російських колег, хоча не виключено, що буде сконструйований власний розгінний блок (*Освітній портал (<http://www.osvita.org.ua/news/70158.html>). – 2013. – 1.04).*

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

Как сообщает Департамент промышленности и энергосбережения Луганской облгосадминистрации, на одном из ведущих угольных предприя-

тий Луганщини – ПАО «Краснодонуголь» – внедряються нові технології. Так, в литейному цеху структурного підрозділення «Управління по монтажу, демонтажу і ремонту горношахтного обладнання» введено в експлуатацію нове пылегазоулавлювальне обладнання «Циклон-ЦН 15-800». Технологія внедряється в рамках екологічної програми ПАО «Краснодонуголь» Групи Метінвест реалізує заходи по захисті атмосферного повітря.

Щодня в литейному цеху УМДРГШО плавлять до півтора тонн металу і чугуна. З них отливають заготовки запасних частин горношахтного обладнання, фланці, турбіни насосів. Устрій «Циклон» забезпечує ефективну очищення димових газів від летючих твердих частинок, що утворюються при роботі сталеплавильної печі.

Проект по введенню в експлуатацію пылегазоулавлювального комплексу реалізований силами ПАО «Краснодонуголь». Інженери проектно-конструкторського бюро компанії розробили креслення, по ним спеціалісти цеху металоконструкцій УМДРГШО склали конструкцію. Обладнання пройшло паспортизацію і реєстрацію в Державній екологічній інспекції Луганської області.

Крім того, на структурному підрозділенні «Шахтоуправління “Суходольське-Східне”» публічного акціонерного товариства «Краснодонуголь» Групи Метінвест готуються до внедрення технології попередньої дегазації (коли дегазація або вилучення метану проводиться до очистної видобути).

Спеціалісти шахтоуправління разом зі спеціалістами з Австралії і Росії провели роботи по буренню і зняттю проб вугілля в двох лавах (34-й східній і 25-й західній) для більш точного визначення газоємності шахти і можливості застосування даної технології в двох прохідницьких забоях по пласту 1-3-1 горизонту 930 м.

Результати проб іноземні спеціалісти після всебічного аналізу надають ПАО «Краснодонуголь». По результатам дослідження проб можна зробити висновок про здатність краснодонського вугілля «віддавати» метан до початку розробки (*Луганська обласна державна адміністрація (http://www.loga.gov.ua/oda/press/news/2013/04/01/news_47652.html)*). – 2013. – 1.04).

Енергоощадні технології

Львівянин В. Голєв оформив патент в Українському інституті промислової власності на лампочку. В. Голєв запатентував одразу два види компактних люмінесцентних ламп – з трубкою, складеною вчетверо і ввісьми раз, і з трубкою в вигляді спіралі. При цьому на сайті інституту не вказується, в чому відмінності запатентованих лампочок від існуючих. Також не повідомляють їх технічні характеристики.

В прошлом году В. Голев стал знаменитым как владелец патента на деревянную вешалку, который на время остановил импорт этой продукции, потребовав от датской компании JYSK 500 грн роялти (*Левый берег* (http://economics.lb.ua/trades/2013/04/03/195296_lvove_zapatentovali_lampochku.html), – 2013. – 3.04).

Альтернативні джерела енергії

Підписання угоди з компанією Shell про видобуток сланцевого газу разом з державною підтримкою сфери енергоефективності стимулює іноземний бізнес інвестувати в енергозберігаючі технології в Україні. Таку думку висловили опитані експерти. «Після підписання В. Януковичем угоди про видобуток сланцевого газу в Україні, є висока ймовірність того, що зросте приплив інвестицій у сферу енергозбереження. Очевидно, що це будуть вже не такі гіганти як Shell, компанії поменше, але вони будуть активно йти в Україну зі своїми технологіями. У цьому ключі допоможе й держава, зокрема, виділяючи кошти на енергоефективні технології», – говорить директор Міжнародного Фонду Блейзера О. Устенко. У той же час, голова Ради Європейсько-українського енергетичного агентства Д. Янг відзначив необхідність державної підтримки енергоефективності. «Існує Національний план дій з енергоефективності до 2020 р., існують зобов'язання по забезпеченню енергозбереження на рівні 9 % від кінцевого споживання. Тому Україна дуже гостро потребує цілеспрямованої політики в поєднанні зі стимулюванням державно-приватного партнерства за підтримки уряду», – підкреслив експерт.

За словами директор КП «Одеська обласна енергозберігаюча компанія», представника Комітету енергетичної незалежності України С. Лейвікова, органи державної влади повинні точно визначити напрям і пріоритети політики енергоефективності. «Розуміючи план дій, інвестори – як профільні, так і портфельні – готові розглядати інвестиційні пропозиції. І завдання влади – такі проекти розробити, постійно проводити консультації з інвесторами і забезпечувати зелене світло та гарантію тим підприємцям, завдяки яким наша енергетика стане хоч на один кубометр газу незалежніше», – підкреслив він.

25 березня Кабінет міністрів України направив Міністерству економічного розвитку і торгівлі майже 325 млн грн для фінансування заходів Державної програми енергоефективності на 2010–2015 рр. Виділені кошти – це залишок грошей, що раніше надійшли до спецфонду держбюджету від ЄС в рамках фінансування програми підтримки Енергетичної стратегії України в частині сприяння енергоефективності та розвитку поновлюваних джерел енергії (*Українська енергетика UA-Energy.org* (<http://ua-energy.org/post/30789>), – 2013. – 27.03).

* * *

Р. Марайкін, керівник Національного проекту «Енергія біомаси» презентував проект «Залучення інвестицій у біоенергетичну галузь в комунальному секторі Херсонської області та м. Херсона». Дана презентація відбулась у рамках обласного засідання комітету з економічних реформ, яке відбулось під керівництвом першого заступника голови облдержадміністрації – керівника апарату В. Білого.

Проектом передбачається будівництво комплексу ТЕЦ, яка працює на твердому біопаливі. Електрична потужність теплоелектроцентралі складатиме 12 МВт, а теплова потужність – до 16 МВт. Новозбудована ТЕЦ має розміщуватися на базі існуючого об'єкту комунальної теплогенерації та забезпечувати надійну роботу підключеної до неї теплової мережі.

На сьогодні Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України проаналізовано чотири майданчики найбільших котелень МКП «Херсонтеплоенерго»: острівська, таврійська, червонофлотська та шуменська. За словами керівника проекту «Енергія біомаси» Р. Марайкіна, загальний щорічний потенціал біопаливної сировини у Херсонській обл. становить: деревина – 0,1 млн т, рослинництво – 1,5 млн т та енергетичні культури – 3,2 млн т.

Він також зазначив, що наразі на Херсонщині є всі умови для реалізації зазначеного проекту. Єдина умова – пошук інвестицій, завдяки яким проект буде втілено в життя (*Херсонська обласна державна адміністрація* (<http://www.oda.kherson.ua/ua/news/hersonshhina-ishhet-investora-dlya-realizacii-nacionalnogo-proekta-ehnergiya-biomassy>)). – 2013. – 2.04).

Інформаційні технології

Сотрудник лаборатории информационных технологий Института синтиллиационных материалов харьковского НТК «Институт монокристаллов» Р. Зубатюк один из лучших украинских «трабл шутеров». Есть проекты, в которых Р. Зубатюк нашел ошибки в программном коде или подсказал пути выхода из сложной ситуации при использовании последних версий программного обеспечения.

Грид-вычисления (англ. Grid-сеть) – это форма распределённых вычислений, в которой «виртуальный суперкомпьютер» представлен в виде кластеров, соединённых с помощью сети компьютеров, которые могут находиться в разных научных центрах и даже странах, но работают вместе для выполнения огромного количества заданий (операций, работ). Такая технология применяется для решения научных задач, требующих значительных вычислительных ресурсов. Грид-сети сегодня используются в самых разных фундаментальных научных

исследованиях и проектных работах. Эволюция протопланетного вещества, планет и Земли, геномика, общее метеорологическое прогнозирование и прогноз различных стихийных бедствий (цунами, землетрясений, извержений вулканов), моделирование и анализ экспериментов в ядерной физике, создание оружия, нанотехнологии, проектирование аэрокосмических аппаратов, автомобилей и т. д. – наверное, скоро проще будет назвать научную дисциплину, где суперкомпьютеры и распределенные вычисления еще не применяются.

Грид-система ЦЕРН предназначена для обработки данных, получаемых с Большого адронного коллайдера. Благодаря ей львиная доля всех вычислительных задач коллайдера на самом деле осуществляется вне ЦЕРНа, в различных странах и городах. Среди них – Харьков. Задача харьковчан – обработать полученные результаты после эксперимента на Большом адронном коллайдере. ЦЕРН (CERN) – Европейская организация по ядерным исследованиям, крупнейшая в мире лаборатория физики высоких энергий.

По европейским меркам у нас не очень большой кластер, говорит и. о. заведующего лабораторией информационных технологий Института сцинтилляционных материалов С. Баранник. Он в свое время создавался в рамках проекта «Украинский грид» – Государственной целевой научно-технической программы внедрения и использования грид-технологий на 2009–2013 годы.

Но одним из главных достижений лаборатории, по словам С. Баранника, является то, что здесь сегодня используется самое передовое программное обеспечение. К примеру, ЦЕРН разработал для себя собственную операционную систему Scientific Linux, но на своих серверах они не успевали приступить к ее использованию. Когда проходила смена версий программного обеспечения по проекту АЛИСа (ALICE, A Large Ion Collider Experiment – большой ионный коллайдерный эксперимент), оказалось, что новая программа работает не столь гладко, как рассчитывали. Задачи обрывались недосчитанными в связи с тем, что неправильно были изначально рассчитаны объемы памяти.

Это разновидность программ, которые позволяют кластерам, задействованным в проекте, обмениваться информацией о том, какие задачи выполняются, какие данные передаются, какие ждут своей очереди и т. п. Но нужен, образно говоря, «космонавт», который первым полетит в неизвестность и испытает на себе всевозможные неполадки.

Подобный мелкий trouble shooting (на компьютерном жаргоне «трабл шутинг» – «охота на неполадки») бывает иной раз очень полезен, ведь когда задействованы огромные интеллектуальные, финансовые и временные ресурсы, очень обидно, когда вычисления внезапно обрываются после двух-трех недель успешной работы и приходится все начинать заново. Или мелкие проблемы скапливаются и не позволяют двигаться вперед. «Украинский грид» открывает массу возможностей для ученых в различных отраслях знаний. Сегодня без грид-систем невозможно представить себе будущее науки и научно-го сотрудничества. Сотрудники лаборатории информационных систем Инсти-

тута скінтилляційних матеріалів харківського НТК «Інститут монокристаллов» вошли в міжнародну колаборацію по проєкту Belle в научному центрі КЕК в Японії.

Коллаборація – це об'єднання наукових інститутів, лабораторій і учених по всьому світу для рішення той або іншої наукової проблеми, з якою неможливо справитися в межах однієї країни.

В своє час детектор Belle був побудований в КЕК – науково-дослідницькому центрі по фізиці високих енергій в г. Цукуба (Японія), куди, крім того, Інститут скінтилляційних матеріалів постачає свої скінтиллятори. Побудований він був для перевірки гіпотези майбутніх Нобелівських лауреатів по фізиці Макото Кобаяши і Тосихідэ Маскава (2008).

Цей експеримент настільки важливий, що, незважаючи на жахливе руйнівне землетрясіння, що сталося рівно рік тому, уряд Японії, економіці якої був завдано чудовищний урон, не роздумуючи, підтвердило свої далеко немалі фінансові зобов'язання в стосунку продовження експерименту під назвою Belle-II.

Тепер в ньому, крім творців спеціальних кристалів – скінтилляторів, займаються і комп'ютерні спеціалісти НТК «Інститут монокристаллов», що беруть участь в розробці глобальної ґрид-інфраструктури цього проєкту. І це співробітництво вже стало вдалим: харківські ІТ-спеціалісти в час проведення перших тестових експериментальних розрахунків проєкту знайшли проблему неточного визначення розміру оброблених даних. Причому виявили її ще до того, як там почалися спроби (*Зеленина Е. «Кость» для АЛІСы і «космонавти» // Время (<http://timeua.info/030413/73446.html>). – 2013. – 3.04).*

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

В Україні затверджено пріоритетні напрями освіти й науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних ВНЗ і наукових установах за кордоном у 2013 р. Про це повідомляє прес-служба Міністерства освіти і науки України. Перелік пріоритетних напрямів освіти й науки затверджено наказом міністра освіти і науки України Д. Табачника № 306 від 01.03.2013 р., зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 21 березня 2013 р. за № 454/22986.

До переліку пріоритетних напрямів освіти й науки увійшли такі напрями, як природничі науки; інформатика та обчислювальна техніка; розробка корисних копалин; металургія та матеріалознавство; машинобудування та матеріалообробка; енергетика та енергетичне машинобудування; електротехніка та електромеханіка; електроніка; метрологія, вимірювальна техніка та інфор-

маційно-вимірювальні технології; авіаційна та ракетно-космічна техніка; хімічна технологія та інженерія; біотехнологія; будівництво та архітектура; транспорт і транспортна інфраструктура; міжнародні відносини (*Освітній портал* (<http://www.osvita.org.ua/news/70180.html>). – 2013. – 2.04).

* * *

Наша задача – сделать украинские IT-компании непосредственными участниками учебного процесса. Об этом вице-премьер-министр Украины К. Грищенко заявил 5 апреля во время расширенного совещания по вопросам подготовки IT-специалистов в рамках рабочего визита в Харьковскую область. В совещании, которое состоялось в Харьковском национальном университете им. В. Н. Каразина, приняли участие председатель Государственного агентства по вопросам науки, инноваций и информатизации Украины В. Семиноженко, первый заместитель министра образования и науки Е. Сулима, председатель Харьковской областной государственной администрации М. Добкин, представители и руководители IT-компаний.

Во время совещания обсуждались вопросы участия IT-компаний в образовании студентов, а также защиты авторского права и интеллектуальной собственности.

Вице-премьер обратил внимание присутствующих на то, что подобное масштабное мероприятие проходит в Украине впервые и его целью является обсуждения конкретных путей привлечения ведущих IT-компаний к процессу образования. «Именно поэтому мы сегодня впервые в истории Украины проводим совещание по вопросам подготовки IT-специалистов, к участию в котором приглашены не только представители ведущих технических университетов и органов власти, но и топ-менеджеры крупнейших отечественных IT-компаний, которые должны быть основными работодателями для выпускников этих специальностей, а затем и главными оценщиками качества образования. Наша задача – сделать украинские IT-компании непосредственными участниками учебного процесса через обеспечение производственной практики, подключение представителей отрасли для проведения семинаров и мастер-классов, предоставление советов по корректировке образовательных программ в соответствии с потребностями рынка...» – подчеркнул К. Грищенко (*Електронні Вісники* (<http://elvist.com/node/124257>). – 2013. – 6.04).

* * *

Група проректорів з наукової роботи з Києва, Донецька, Харкова, Одеси, Дніпродзержинська і Сум сформулювала ряд проблемних питань в університетах, які необхідно вирішити в першу чергу для подальшого розвитку науки в Україні.

«Проблеми незатребуваності вітчизняної науки, її відокремленість від розвитку економіки, а також реальне зменшення бюджетного фінансування науки

в університетах істотно стримують здійснення програми Президента України з проведення економічних реформ», – розповів проректор з наукової роботи Національного технічного університету «КПІ», академік НАН України М. Ільченко. Першочерговий план щодо вирішення нагальних проблем університетської науки складається з 12 пунктів. По-перше, безумовно повинен виконуватися закон про фінансування науки в Україні (1,7 % від ВВП), хоча на сьогодні цього теж недостатньо. Збільшене фінансування потрібно направляти насамперед на відновлення наукового потенціалу ВНЗ, здійснення інноваційних проектів і залучення до їх реалізації більшої кількості молодих учених і фахівців. По-друге, провідні наукові школи університетів слід забезпечити стабільним базовим фінансуванням, а тарифну сітку уніфікувати для всіх категорій учених, що працюють в інститутах НАН України та університетах IV рівня акредитації. По-третє, необхідні заходи з оснащення вищих навчальних закладів сучасним науково-дослідним обладнанням, а також створення міжуніверситетських центрів колективного користування унікальним науково-дослідним обладнанням (з виділенням фінансування на їх утримання) і наукоємним програмним забезпеченням з можливістю дистанційного доступу та обробки даних.

Також проректори зазначають важливість комерціалізації науки, яка повинна наповнювати бюджет університету. Для цього слід законодавчо надати право всім ВНЗ бути засновником (співзасновником) інших юридичних осіб, зокрема стартапів, малих комерційних підприємств, дослідних виробництв і т. д.

На рівні міністерства потрібно забезпечити доступ до електронних ресурсів комерційних наукометричних баз Scopus, Web of Science і наукової періодики провідних світових видавництв Elsevier, Springer та ін.

Для посилення інтеграції університетів України в міжнародне наукове співтовариство, ширшої участі в міжнародних проектах, отримання конкурентоспроможних наукових результатів світового рівня розширити перелік міждержавних програм спільних досліджень, забезпечити підтримку участі університетів у європейських грантових програмах.

Також проректори просять нормативно закріпити можливість подвійного консультування і керівництва кандидатськими й докторськими дисертаціями, де одним з керівників (консультантів) буде виступати представником закордонного ВНЗ або наукової установи.

Для заохочення обдарованої молоді й молодих учених до наукової і науково-педагогічної діяльності в Україні створити механізм соціальної підтримки молодих учених і науково-педагогічних працівників – насамперед через забезпечення їх житлом (можливо, службовим) та/або надання молодим ученим додаткових довгострокових пільгових кредитів на його будівництво.

Крім того, необхідно надати право університетам розпоряджатися коштами, які вони заробляють виконанням науково-технічних та інших господарських робіт, безпосередньо через банківські рахунки, звільнивши їх від ліміту-

вання розподілу за статтями (*Офіційний сайт Луцької міської ради* (<http://www.pravda.lutsk.ua/ukr/news/49809>)). – 2013. – 7.04).

Охорона здоров'я

На мировом уровне лаборатория информационных систем Института сцинтилляционных материалов НТК «Институт монокристаллов» выглядит весьма достойно.

Ее специалисты не только участвуют в международных топ-проектах по физике высоких энергий, но и поддерживают украинские грид-проекты как по химии, так и по физике, радиоастрономии, медицине, генетике. Один из таких пилотных проектов – создание общеукраинской базы данных медицинских изображений и подключение к этой базе данных клиник. В частности, здесь важно решение проблемы обустройства хранения томографических изображений, поскольку институт является единственным в Украине производителем гамма-камер. Было бы неплохо, если бы накопленные диагностические данные стали доступны врачам по всей Украине.

Медицинский грид интересен во всех смыслах. Скажем, фельдшер подключает специальный прибор, одним нажатием кнопки снимает пациенту кардиограмму, дозванивается по любому телефону дежурному кардиологу, передаёт данные в электронном виде и через несколько минут ставится диагноз. Только в одном Балаклейском районе Харьковской области по новой технологии за прошлый год уже было снято 2 тыс. таких кардиограмм.

Это важно еще и для того, чтобы медики могли на основе этой базы данных выполнять популяционные исследования о распространенности в том или ином регионе конкретных патологий, а значит, со знанием дела заниматься профилактикой.

В настоящее время создана пилотная грид-система хранения медицинских изображений.

Процесс взаимного обогащения идеями между физикой и медициной продолжается. Инструментарий грид предоставляет принципиально новые возможности в медицинской диагностике как в области хранения больших объемов данных, так и в области их обработки.

Информационная медицина может выйти на новый виток в обработке эпидемиологической информации и длинных (пожизненных) динамических данных пациентов (*Зеленина Е. «Костыль» для АЛИСы и «космонавты» // Время* (<http://timeua.info/030413/73446.html>)). – 2013. – 3.04).

* * *

Команда науковців Вінницького національного технічного університету винайшла прилад, який дає змогу на ранніх стадіях діагностувати рак

шкіри. Апарат увійшов у п'ятірку кращих винаходів на Міжнародному конкурсі наукових проєктів «Інноваційний прорив-2012», отримавши грант від Наукового агентства у розмірі 12 тис. дол.

Унікальність приладу полягає в тому, що він допомагає вже на початковій стадії дізнатися – злоякісне чи доброякісне новоутворення на шкірі. Обстеження відбувається безболісно та швидко. Дізнавшись про злоякісне новоутворення на ранній стадії, є шансвилікувати його. Володіючи інформацією, яку апарат «МультімаОнко» «зчитує» зі шкіри пацієнта, лікар зможе об'єктивно винести рішення – оперувати чи ні, розповідає автор проєкту директор Інституту екології та екологічної кібернетики ВНТУ, доктор технічних наук, професор В. Петрук. Наш апарат єдиний у світі. Американські, німецькі та англійські аналоги гарантують 50–60 % достовірності результатів обстеження і лише фіксують зображення самої меланому. На відміну від них наш прилад діагностує захворювання з вірогідністю 90–95 % і дає змогу відділити власне меланому (як пухлину злоякісну) від доброякісного утворення – невуса.

Прилад працює за допомогою видимого та інфрачервоного діапазонів випромінювання, тому ніяк не шкодить організму людини. Потрібно лише 5 хв, щоб діагностувати – злоякісне чи доброякісне новоутворення на шкірі.

За словами В. Григоровича, в Україні людей, хворих на меланому або невус, близько 100 тис. На Вінниччині – 2–3 тис. Від того, на якій стадії її виявлено, залежить ефективність лікування. Якщо люди на ранній стадії виявляють і розпізнають захворювання, то в 95 % випадків стають здоровими і живуть десятки років.

Уже півроку апарат тестують у Вінницькому обласному онкологічному диспансері. Помилку у діагнозах ще не траплялося. У найближчих планах учених – створити з лабораторного зразка апарата промисловий і поширити його у відповідні онкологічні установи (*Яковишина А. Апарат вінничан врятує від раку шкіри // 33 канал (<http://33kanal.com/33channel/7929-13-14-26>). – 2013. – 27.03 (№ 14).*

* * *

У Волинській обласній клінічній лікарні відбулась науково-практична конференція «Актуальні проблеми діагностики та лікування гострого коронарного синдрому». Представники Національного наукового центру «Інститут кардіології ім. академіка М. Д. Стражеска» прочитали лекції. Вони торкнулися питань діагностики та лікування інфаркту міокарда та інших форм гострої коронарної патології серця, сучасних підходів до фармакологічної та інвазивної стратегії лікування цієї патології (*На волинських «сердечників» витратять понад 3 мільйони гривень // Вісник (<http://visnyk.lutsk.ua/2013/03/28/na-volynskyyh-serdechnykyv-vytratyat-ponad-3-miljony-hryven/>). – 2013. – 28.03).*

* * *

Україна – перша з країн СНД, яка отримала державну реєстрацію лікування стовбуровими клітинами за трьома напрямками: хронічна ішемія кінцівок, панкреонекроз, травми та опіки. На цьому наголосив заступник міністра охорони здоров'я України О. Толстанов, виступаючи в Національному медичному університеті ім. О. О. Богомольця під час розширеного засідання підсумкової колегії МОЗ України.

Поступовий і послідовний процес розвитку клітинних технологій в Україні означає, за словами доповідача, що Україна йде нарівні з провідними країнами, де клітинна терапія – найперспективніший та інноваційний напрям у медицині. Заступник керівника МОЗ України також повідомив, що вже з цього року розпочинає працювати Стратегія імпортозаміщення і створення служби крові, безпечної служби крові та сучасного банку крові.

Що стосується інших захворювань, то в Україні, за словами О. Толстанов, кількість осіб, які мають хвороби системи кровообігу, досягла 26,5 млн осіб, що становить 58,4 % населення. Розрахункова потреба в операціях на серці становить 35 тис. на рік. Річна потреба в так званих «малоінвазивних» методиках (коронарографії, стентуванні судин) – близько 200 тис. на рік.

У 2012 р. у 25 кардіохірургічних центрах України виконано 21 914 оперативних втручань на серці – 62,3 % від потреби (у 2011 виконано 17 997 операцій – 51,4 % від потреби), малоінвазивних втручань: 18 тис. коронарографій і майже 8 тис. стентувань (9 % від потреби), підсумував заступник міністра.

Невирішеною на сьогодні проблемою всіх країн світу, у тому числі й України, залишається лікування онкологічних хворих. В Україні на онкологічну патологію хворіє понад 1 млн осіб (1 052 174), із них уперше зареєстровано 148 тис. хворих. Завдяки впровадженню ефективним методам профілактики та ранній діагностиці онкологічних захворювань вдалося досягнути стабільного зниження показників на 2,74 %. За словами О. Толстанов, підготовлено Концепцію розвитку ядерної медицини до 2017 року, основними завданнями якої є забезпечення розвитку в Україні ядерної медицини шляхом упровадження новітніх ядерно-фізичних методів.

Пріоритетом для Міністерства охорони здоров'я є надання допомоги хворим на цукровий діабет, адже в Україні на цю недугу хворіє 1,3 млн осіб.

У 2012 р. вперше виявлено 120,2 тис. хворих, у тому числі 8148 дітей. Усі хворі на цукровий діабет, які отримують інсулінотерапію, а це 204 тис., 100-відсотково були забезпечені препаратами інсуліну, зазначив заступник міністра. У повному обсязі були забезпечені приладами та тестуючими засобами для вимірювання цукру крові діти та вагітні, які хворіють на цукровий діабет. Упродовж року у 52 кабінетах «Діабетичної стопи» надано допомогу 114 тис. хворих, з них профілактично оглянуто 78 тис., проліковано 36 тис. хворих. З метою оцінки компенсації цукрового діабету та ефективності

інсулінотерапії, для забезпечення хворих обстеженням на глікозильований гемоглобін підготовлено зміни до Державної цільової програми «Цукровий діабет». Завдяки спільним зусиллям і поліпшенню фінансового забезпечення програми профілактики та лікування ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні вперше у 2012 р. зареєстровано на 1,6 % зниження нових випадків ВІЛ-інфекції. Однак рівні захворюваності на ВІЛ-інфекцією в регіонах істотно відрізняються, відзначалося на розширеному засіданні колегії МОЗ.

Упровадження широкомасштабної антиретровірусної терапії уможливило істотне зниження темпів приросту смертності від захворювань, зумовлених СНІДом, – на 9,9 % порівняно з 2010 р. Проте темпи поширення доступу до антиретровірусної терапії споживачів ін'єкційних наркотиків поки що залишаються невисокими. Не задовольняють МОЗ і темпи залучення пацієнтів до програм замісної підтримувальної терапії.

З метою координації всіх дій і зусиль, для боротьби з туберкульозом було утворено ДУ «Український центр соціальних хвороб МОЗ України», що підтримано міжнародними організаціями та керівництвом Глобального фонду, підкреслив у своїй доповіді О. Толстанов. Уперше за історію незалежності держави головним реципієнтом у II фазі дев'ятого раунду Глобального фонду визначено державний заклад, що дасть змогу раціонально використати 59 млн дол. на пріоритетні напрями боротьби з туберкульозом під контролем держави (*Міністерство охорони здоров'я України* (http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20130405_5.html). – 2013. – 5.04).

Наукові видання

В Луганске готовится издание новой книги «Волновые обменники давления в системах наддува двигателей внутреннего сгорания», коллектива авторов кафедры ДВС Восточноукраинского национального университета им. В. Даля, посвященной развитию систем воздухообеспечения комбинированных двигателей.

Эта монография является первым в мире специализированным научным изданием, обобщающим многолетние исследования в этой области. Подробно рассматриваются особенности организации рабочих процессов систем наддува Comprex, анализируются различные аспекты совершенствования их эксплуатационных свойств. Большое внимание уделено раскрытию физической сущности выявленных закономерностей и описанию механизма влияния основных факторов на эффективные показатели обменников.

Как сообщил заведующий кафедрой «Двигатели внутреннего сгорания» ВНУ им. В. Даля Ю. Сторчеус, вуз является единственным среди научных центров Украины и всего постсоветского пространства, где в лабораториях

одной из старейших кафедр университета смогли создать уникальные образцы волновых обменников давления, значительно превосходящие по своим характеристикам японские и западноевропейские.

Выпуск монографии посвящается первопроходцу отечественных систем газодинамического наддува, основоположнику нового научного направления, связанного с развитием волновых и каскадных обменников давления, профессору А. Крайнюку (*City News* (<http://www.citynews.net.ua/news/25270-luganskie-uchenye-vpervye-v-mire-obobshchili-issledovaniya-v-oblasti-sistem-nadduva-complex.html>)). – 2013. – 1.04).

* * *

У Рівному 3 квітня відбулася презентація науково-популярного видання «Тренос» М. Смотрицького. Як повідомили в прес-центрі НУ «Острозька академія», книга є спробою першого в українській історико-філософській спадщині ґрунтовного дослідження діяльності М. Смотрицького. Окремим розділом книги є перший україномовний переклад найбільшої частини філософського трактату М. Смотрицького «Тренос», а саме: «Трактату про сходження святого Духа». До складу авторського колективу книги увійшли проктор з навчально-наукової роботи НУ «Острозька академія», доктор філософських наук, професор П. Кралюк, кандидат історичних наук М. Якубович та аспірант кафедри релігієзнавства НУ «Острозька академія» В. Щепанський (*Чарівне.інфо* (<http://charivne.info/news/naukovtsi-z-ostrozko-akademi-prezentuyut-svoyu-novu-pratsyu>)). – 2013. – 2.04).

Наука і влада

Кабинет Министров Украины принял Распоряжение от 27 марта 2013 г. № 165 «О перераспределении некоторых расходов государственного бюджета, предусмотренных Министерству образования и науки, молодежи и спорта в 2013 году», которое было разработано во исполнение распоряжения Кабинета Министров Украины от 28 ноября 2012 г. № 983 «Об оптимизации сети государственных научных учреждений», которым, в частности, предусмотрено реорганизовать в 2013 г. Научно-исследовательский институт «Крымская астрофизическая обсерватория» путем присоединения к Киевскому национальному университету имени Тараса Шевченко с образованием на его базе обособленного структурного подразделения университета.

Целью Распоряжения Кабинета Министров Украины от 27 марта 2013 г. № 165 является перераспределение расходов общего и специального фондов, предусмотренных министерству, в пределах общего объема, в частности: уменьшения объема расходов развития по программе 2201040 в связи с тем, что Научно-исследовательский институт «Крымская астрофизическая

обсерваторія» реорганізовано путем приєднання до Київського національного університету імені Тараса Шевченка з формуванням на його базі об'єднаного структурного підрозділу університету; збільшення обсягу витрат розвитку за програмою 2201290 «Дослідження, наукові та науково-технічні розробки, проведення наукових заходів Київським національним університетом імені Тараса Шевченка».

Прийняття розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 березня 2013 г. № 165 «Про розподіл деяких витрат Державного бюджету, передбачених Міністерству освіти і науки, молоді та спорту на 2013 г.» дозволить Науково-дослідницькому інституту «Кримська астрофізична обсерваторія» виконувати науково-дослідницькі роботи, зберігати і зберігати унікальні наукові об'єкти, які становлять національне достояння, в складі Київського національного університету імені Тараса Шевченка (*Електронні Вісті (<http://elvesti.com/node/124291>). – 2013. – 6.04*).

* * *

К. Грищенко відвідав Державну наукову установу «Науково-технологічний комплекс “Інститут монокристалів” Національної академії наук України». Віце-прем'єр-міністр ознайомився з виставкою досягнень установи і високо оцінив внесок інституту в науковий розвиток країни.

Установа працює за багатьма напрямками. Серед них – розвиток фундаментальних досліджень процесів росту кристалів і наносистем; фундаментальні основи нанотехнологій; фундаментальні і прикладні дослідження в галузі матеріалознавства скінтіляційних та люмінесцентних середовищ та ін. Обсяг науково-дослідницьких робіт, що виконувалися у 2012 р. суб'єктами НТК «Інститут монокристалів», становив 91 044,0 тис. грн, з яких обсяг бюджетного фінансування з боку НАН України, включаючи цільові програми, – 25 609,97 тис. грн, державної тематики – 26 292,90 тис. грн. Обсяг господарчих договорів становив 38 498,45 тис. грн, з яких на частку експортних поставок прийшло 28 165,54 тис. грн. Обсяг реалізації ДП «Завод хімічних реактивів» готової продукції і послуг у 2012 р. становив 57 591,7 тис. грн, ДП ЦКБМ «Донець» – 63 919,0 тис. грн (*Харківська обласна державна адміністрація (<http://kharkivoda.gov.ua/uk/news/view/id/17047>). – 2013. – 5.04*).

* * *

Під час наради департаменту інженерно-технічного забезпечення Міністерства аграрної політики та агрополітики України говорили, зокрема, про Кіровоградський національний технічний університет.

Нарада з питань підвищення ефективності системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України та покращення її кадрового потенціалу відбулася 22 березня в Києві на базі Національного університе-

ту біоресурсів і природокористування. Участь у заході взяли голова департаменту О. Григорович, керівники відповідних підрозділів – Міносвіти, наукових та освітніх закладів.

Серед питань, що обговорювались під час наради, підвищення рівня інженерних кадрів для агропромислового виробництва. Ішлося, зокрема, про те, що сучасний рівень використовуваної у сільськогосподарському виробництві та машинобудуванні для АПК техніки, обладнання і технологій, а також завдання, які ставлять Президент та уряд, потребує якісно нових підходів до підготовки профільних кадрів. Серед проблем, що існують у підготовці фахівців для агропромислового сектору, називалися не завжди відповідна сучасним потребам якість цієї підготовки окремими вищими навчальними закладами й поширення в деяких з них фактів корупції. Зокрема, серед таких називався й Кіровоградський національний технічний університет (*Новини Кіровоградщини* (<http://novosti.kr.ua/index.php/news/events/19185-na-stolychnii-naradi-ne-v-krashchomu-svitli-zhaduvaly-kntu>). – 2013. – 29.03).

Проблеми інформатизації

В. Горвий, заст. гендиректора НБУВ, д-р іст. наук, проф.

Національні інформаційні ресурси в контексті посилення глобальних інформаційних впливів

У статті розглядаються трансформації загальноцивілізаційного інформаційного простору в контексті розвитку глобалізації і посилення глобальних впливів на національні інформаційні ресурси.

Ключові слова: глобалізація, глобальний інформаційний простір, національні інформаційні ресурси, інформаційні технології, інформаційна безпека, інформаційні бази.

Процес глобальних перетворень у масштабах сучасної цивілізації здійснюється на основі розвитку глобальних інформаційних ресурсів і засобів їх використання в усіх регіонах світу. Протягом усього розвитку людства інформація була «невід’ємною сутністю основної трудової діяльності, виживання і самовдосконалення людей, відігравала роль глобального чинника загальносистемної рівноваги в економіко-екологічному комплексі» [1]. У сукупності ці ресурси та засоби, їх використання становлять глобальний

інформаційний простір, що є в процесі прискореного розвитку й задає загальний темп перетворень в інформаційній сфері кожної нації і держави. Структуризація цього виду ресурсів відповідно до загальносуспільних потреб сприяє формуванню на їх основі загальноцивілізаційної інформаційної бази, що посилює свій комплексний вплив на всі сторони життя людей у планетарному вимірі. У контексті розвитку процесу структуризації цієї бази вже вирізняються певні групи інформаційних ресурсів зі своїми характерними ознаками, серед яких можна виокремити:

- ресурси загальноцивілізаційного значення [2];
- ресурси, що вводяться до глобального інформаційного простору з метою здійснення глобального впливу окремими міжнародними суб'єктами інформаційної діяльності;
- ресурси, що виділяються державами, націями, іншими соціальними структурами як продукти для міжнародного ринку інформації;
- бойові інформаційні ресурси, що є основним компонентом інформаційних воєн [3, с. 109–115] і ресурси нейтралізації цього виду інформаційних впливів з боку атакованих суб'єктів цього інформаційного впливу;
- ресурси кіберзлочинності [4] та нейтралізуюча їх інформація.

Поряд із даними видами інформаційних ресурсів у глобальному інформаційному просторі розвиваються також й інші джерела інформаційного виробництва, обумовлені розвитком глобальної інформатизації та доступом до можливостей інфотворення широких мас населення в усіх регіонах планети.

До ресурсів загальноцивілізаційного значення належать фундаментальні ресурси існування та розвитку нинішньої цивілізації, потреба в яких на сьогодні актуальна, на які при використанні згідно з міжнародними правовими нормами не може бути пред'явлено нічого авторське право. Вони є спільним здобутком світової культури в широкому значенні цього поняття. Ці ресурси складаються з інформаційних надбань усіх попередніх поколінь нашої цивілізації та з нової інформації, що продукується в інтересах загальносуспільного розвитку. Серед цих надбань – інформація, що продукується в інтересах розвитку всіх сфер людської діяльності, у тому числі науки, організаційно-правової сфери, усіх видів мистецтва.

До складу ресурсів, що вводяться до глобального інформаційного простору з метою здійснення впливу окремими міжнародними суб'єктами інформаційної діяльності, належать також ресурси міжнародних гуманітарних та інших організацій, міждержавних союзів, транснаціональних компаній, релігійних організацій, інших суб'єктів глобальної інформаційної діяльності, що швидко створюються в результаті вдосконалення соціальної структури суспільства.

Важливою складовою глобальних ресурсів є також ресурси, що виділяються державами, націями, іншими соціальними структурами як продукти для міжнародних ринків інформації. В умовах розвитку сучасного інформаційно-

го суспільства такі ринки, як оптимальні на даному етапі суспільного розвитку форми інформаційних обмінів, перебувають у процесі постійного розвитку, їх продукти урізноманітнюються. Діяльність на цих специфічних на даний час ринках набуває характерних рис традиційної ринкової діяльності з рекламними технологіями, конкурентною боротьбою та ін.

Поряд з розвитком ринкових механізмів в інформаційній сфері в глобальному інформаційному просторі існують також інформаційні ресурси, що відображають систему інших інтересів держав і націй. Ці інтереси пов'язані з реалізацією політичних, економічних, культурологічних та інших завдань і пов'язані з налагодженням інформаційного взаємообміну, політичним позиціонуванням, пропагандою потенційних можливостей країн в усіх сферах міжнародного співробітництва, національних культурних здобутків та ін.

Протягом останніх десятиріч знаходять своє розповсюдження також бойові інформаційні ресурси, що є основним компонентом інформаційних воєн та ресурси нейтралізації даного виду інформаційних впливів з боку об'єктів, що стали предметом інформаційних атак. Зміст бойових інформаційних ресурсів строго підпорядкований цілям інформаційної війни [3, с. 97–111] або ж війни всіма традиційними засобами, обов'язковим ресурсом впливу якої стали також і дані інформаційні ресурси. Під таким кутом зору має розглядатися також і об'єктивність даного виду ресурсів не лише для учасників конфлікту, а й для всіх інших користувачів глобальних інформаційних ресурсів. Характерними особливостями цього виду ресурсів є висока динаміка застосування, наявність певних технологічних властивостей глибокого впливу на психодієву сферу кожного окремого індивіда в середовищі потенційного противника, а також багатоваріантність використовуваних форм з урахуванням аудиторії, у тому числі для створення позитивної громадської думки стосовно дій суб'єкта даного впливу в міжнародному співтоваристві.

Розвиток електронних інформаційних технологій, що нейтралізував значення географічних кордонів між державами в інформаційній сфері, використовується також і міжнародними злочинними угруповуваннями. У зв'язку з цим у глобальному інформаційному просторі розвинулося також негативне явище, що дістало назву кібертероризму. Відповідно в міжнародних інформаційних ресурсах з'являється нейтралізуюча його інформація.

У цілому ж, інтелектуальне буття людини та суспільства, як це підкреслюється сучасними дослідниками, зумовлене здобутим рівнем можливостей будь-якої існуючої нині інформаційно-цільової системи як глобальної основи діяльності й розвитку. Ця найбільша інформаційна база, ноосферне за визначенням Т. де Шардена та Е. Леруа (1927–1928 рр.) явище, що пізніше знайшло своє відображення у фундаментальних дослідженнях В. Вернадського, на сьогодні вже набуло того рівня впливу, який дає змогу на базі сучасного знання, досвіду людства уникнути глухих кутів, безперспективних напрямів просування по шляху науково-технічного розвитку. Воно стає суттєвою

перешкодою також і на шляху соціальних експериментів, що можуть призвести до самознищення або ж соціального виродження, починаючи від бактеріологічної зброї та закінчуючи людиноненависницькими соціальними експериментами нацизму, полпотівського «комунізму» та крайнього релігійного екстремізму.

Ця база створює можливості для творчого вибору закономірних способів змін у всіх сферах життя, у тому числі й у виробничій сфері, у прогностичному передбаченні напрямів розвитку, у дедалі глибшому проникненні в навколишню дійсність. Вона зумовлює появу механізмів самоврівноважування різних форм соціального життя. При цьому «зростання єдності, цілісності людства, утвердження колективності, як його органічної властивості є однією з основних тенденцій загальноцивілізаційного процесу» [5].

З позицій реалізації загальноцивілізаційних інтересів спільна інформаційна база створює можливості для глобальної інтеграції наявних ресурсів людства для вирішення найважливіших проблем економічного, політичного, соціального та духовного розвитку. Зокрема, у економічній сфері розвиток глобальної інформаційної бази дає можливість оперативного розвитку та впровадження найновіших технологій на базі здобутків науки різних країн та відчутнішого зменшення того дубляжу і втрат, про які так багато говорилося в публікаціях періоду так званого «інформаційного вибуху» 50–60-х років минулого століття. Глобальна інформаційна база дає дедалі більше можливостей для досягнення дієвості в регулюванні макроекономічних процесів у планетарному вимірі, створення великих господарських комплексів, зон спеціального правового регулювання економічних процесів, пов'язаного із цим планомірного міждержавного пересування трудових ресурсів усіх рівнів кваліфікації, усіх видів товарів (у т. ч. інформації, що об'єктивно сприяє розвитку глобальної інформаційної бази), фінансових ресурсів. Останнє дуже характерне саме для нинішнього етапу розвитку, коли в процесі нерівномірного входження в інформаційну епоху найбільш розвинуті країни мають у своєму розпорядженні дуже різні інвестиційні можливості. Водночас, оскільки «капітал є важливим інгредієнтом виробництва, країни мусять конкурувати між собою за його залучення», хоча «це негативно позначається на їх здатності його оподатковувати та регулювати» [6, с. 18].

Можна говорити про перспективи впливу глобальної інформаційної бази на процес «зближення внутрішніх економічних умов у різних державах» [5, с. 9]. У даному процесі, як і в усякому іншому об'єктивному процесі, є свої негативні аспекти. Проте з певним застереженням можна погодитись із думкою О. Білоруса про те, що саме «міжнародна економічна інтеграція і кооперування стануть в I половині XXI ст. не лише невід'ємною складовою національних процесів розширеного відтворення (як це було і в XX ст.), а й головними факторами визначатимуть масштаби, темпи та пропорції суспільного виробництва, закономірності науково-технічного прогресу та картину нової гло-

бальної економіки» [7].

Характерною особливістю сучасного розвитку глобальної інформаційної бази є зростаюча необхідність забезпечення координуючої та нормативної ролі як у глобальних інформаційних процесах наднаціональних, наддержавних структур, так і в усіх інших міжнародних інформаційних обмінах. Дану функцію мають, очевидно, виконувати насамперед гуманітарні структури ООН. Очевидно, вони мають стати координуючими центрами для інформаційної діяльності інших міжнародних організацій, здійснювати свою координуючу роль у світі, використовуючи напрацьований, перевірений суспільною практикою досвід утвердження демократичних принципів співіснування на міждержавному рівні.

Вплив загальноцивілізаційної інформаційної бази на духовний світ людства пов'язаний із зростаючими можливостями долучення до найвищих здобутків людського духу, духовно-ціннісних орієнтирів загальнолюдського масштабу дедалі більш значних мас населення Землі, включення їх у процес розвитку високої моралі, духовно-ціннісних орієнтирів різних рівнів побутування, загальнокультурного розвитку, створення належних умов для зростання інтелектуальної спільності людства, інтелектуалізації всієї людської діяльності. Удосконалення засобів задоволення інформаційних потреб у духовній сфері створює можливості для розвитку віротерпимості, пошуку шляхів для взаєморозуміння у найскладніших міждержавних, міжнаціональних, міжкласових та інших суперечностях.

Нова епоха, нові можливості доступу до інформації дають можливість пом'якшити, а в принципі – і ліквідувати соціальні болячки людства, характерні для минулих епох, торувати дорогу в майбутнє через демократію, соціально справедливе «суспільство знань», яке намагаються сьогодні розвинути через роки та спрогнозувати провідні вчені сучасності. Мобілізація наявних загальносуспільних інформаційних ресурсів, а також інформаційних ресурсів кожної нації, держави в принципі створює можливості для формування оптимального економічного укладу, оптимальної суспільної організації у поєднанні з місцевою специфікою, сприяє реалізації можливостей гармонійного розвитку людини як творчої індивідуальності та свідомого повноцінного члена всієї системи соціальної спільності, до якої вона належить. Реалізація даної тенденції в процесі розвитку людської цивілізації набуває дедалі більшої актуальності та з розвитком суспільства входить у систему основних показників його життєздатності.

До сказаного вище про найкраще проявлені нині основні позитивні риси впливу загальноцивілізаційної бази на суспільні перетворення в період переходу до постіндустріальної, інформаційної епохи, потрібно додати одне істотне застереження: розширення доступу до інформації, у цілому, створює лише умови для позитивного вирішення актуальних суспільних проблем в усіх регіонах світу, в усій багатогранності держав і націй, що в сукупності ство-

рюють строкату політичну карту світу. Реалізація цих умов залежить від цілого ряду чинників, серед яких чи не найважливішим залишається рівень зрілості соціальних складових суспільства, рівень готовності до ефективного використання суспільно значущої інформації націй і держав, конкретного користувача. На сьогодні ця зрілість дедалі більше проявляється поряд з організацією виробництва та використання власної інформації, у ступені ефективності використання глобальних інформаційних ресурсів у державних, національних інтересах, у використанні світових інтелектуальних надбань для ефективного національного розвитку.

Як зазначає академік М. Згуровський, у стратегічній перспективі група країн відчутно підсилить свою роль у світових процесах за рахунок пріоритетного виробництва та використання найновіших знань, підвищивши тим самим якість та безпеку життя своїх громадян. Інші ж країни, що не оволоділи цими знаннями й інструментами, стануть більш залежними від першої групи і будуть розраховуватись із нею за блага цивілізації дешевою робочою силою, природними ресурсами, екологічними квотами та іншими складовими своєї національної безпеки [8].

У період входження до постіндустріального, інформаційного етапу розвитку суспільства особливістю основних загальноцивілізаційних процесів є раніше невідома активізація двох основних діалектично взаємопов'язаних тенденцій еволюції інформаційних процесів. Одна з них полягає у збільшенні кількості та зміцненні інформаційних зв'язків глобального значення, що у своїй сукупності створюють умови для функціонування глобального інформаційного простору. Сьогодні цей простір, доступний завдяки наявним технічним можливостям для будь-якої людської спільноти і є основою зростаючої єдності, цілісності людства. При цьому слід зазначити, що абсолютизація розвитку даної тенденції призводитиме, поряд з позитивними факторами інформаційних обмінів, до широкого, безконтрольного впливу негативних тенденцій глобалізації, що будуть розглянуті нижче і серед яких одним з найбільш суттєвих є загальна уніфікація всіх сфер людської діяльності.

Інша тенденція пов'язана з переходом до того етапу розвитку кожної із соціальних інформаційних баз у їх суспільній ієрархії, коли вони завдяки вдосконаленню системи партнерських зв'язків із глобальним інформаційним простором та системою горизонтальних зв'язків, у тому числі й із розвитком соціальних мереж, набувають відносної самостійності, можливостей для самоідентифікації і дедалі активнішого прояву в інформаційній сфері діяльності як самостійного суб'єкта і об'єкта інформаційних впливів [9].

Таким чином, дещо ідеалізуючи ситуацію, Л. Мельник стверджує, що в технологіях інформаційного суспільства буде реалізуватись формула: виробляти інформацію з інформації інформаційною основою людини з допомогою інформаційних засобів для інформаційної основи людини [10].

Обидві тенденції, за наявними вже сьогодні ознаками, зафіксованими багатьма дослідниками, ґрунтуються на сучасних економічних трансформаціях, що в крайніх своїх проявах, з одного боку, співвідносяться з ознаками глобального інформаційного імперіалізму, з іншого – з ознаками нового соціально-економічного ладу, основною особливістю якого є соціалізація розвитку, який умовно можна назвати за аналогією глобальнодемократичним. У літературі пропонується кілька назв такого ладу: посткапіталізм, постіндустріалізм, постекономізм, інформаційне суспільство, інтелектуальне суспільство, ноосферне суспільство та ін.

Багатоваріантність у назвах є свідченням початкового етапу даних досліджень. Однак характерною особливістю вже цього їх стану є розгляд глобалізації в нерозривному зв'язку з економічною основою її розвитку, що спрямовує й прискорює відповідні процеси. Таким чином, вивчення інформаційного глобалізації ув'язується дедалі більшою мірою з процесами дослідження загальносуспільних перетворень у всіх сферах життя і стає дедалі важливішим напрямом теоретичної та науково-практичної діяльності.

Аналізуючи сучасні інформаційні процеси, потрібно погодитись із висновком про те, що «протилежні тенденції інтеграції та дезінтеграції, що протистоять у сучасному світі, супроводжуються нині перевагою інтеграційних процесів. Саме вони, за даними багатьох дослідників, посилюють економічну могутність інтегрованих угруповань країн, зміцнюють їх критеріальні оцінки за узагальнюючими показниками (приростом ВВП, НД, сукупного чистого доходу (ЧД, прибуток + рента)).

Приріст ЧД вираховується не лише у валових обсягах кожного з зазначених показників, а й у розрахунку на душу населення на одиницю витраченого сукупного капіталу та одиницю сукупних ресурсів, що функціонують у загальному відтворювальному кругообороті [11].

При цьому чергове зниження темпів розвитку загальносвітової економіки протягом останніх років як основний аргумент антиглобалістів не можна вважати вирішальним, оскільки циклічність завжди була характерною особливістю процесу економічного розвитку. Крім того, як зауважував А. Урсул, і що має особливе значення для інформаційного аспекту дослідження, на шляху прогресивного розвитку можливе обмеження різноманітності в одному відношенні (наприклад, біохімічному, термодинамічному) і збільшення інших класів різноманітності (скажімо, генетичного, морфологічного і т. д.). У цілому ж прогресивний розвиток на своїх вузлових пунктах характеризується збільшенням загального інформаційного змісту матеріальних систем [12]. Певну аналогію описаному процесу ми спостерігаємо і сьогодні: відбувається швидкий, у масштабах суспільного виробництва не завжди помітний процес напрацювання нових технологій, побудованих на використанні інформаційного потенціалу, пошук оптимізованих шляхів вирішення проблем у всіх сферах суспільного життя, концентрації зусиль, інтелектуального потенціалу в

міжнародних масштабах на вирішенні глобальних проблем сучасності. Сьогодні індустрія інформації провідних країн реально перетворилась в особливу, якісно нову галузь загальної структури економіки. Тут здійснюється продукування товару нового типу – глобального товару з новими економічними властивостями – наближеного відтворення й накопичення багаторазового використання [13].

У зв'язку з цим видається за доцільне зупинитися на одному з основних аргументів антиглобалістів. Він базується на факті зростаючого розриву економічного рівня країн так званого «золотого мільярда» з найвідсталішими країнами світу. Процеси глобалізації дійсно зумовлюють у наш час зростання дистанції розриву внаслідок характерного для цього рівня розвитку прискорення в усіх сферах життя, зокрема, у економічній. Однак при цьому досвід глобальних суспільних перетворень дедалі більше дає підстав для твердження про те, що ця категорія країн страждає не від глобалізації, а від недостатньої участі в ній, що унеможливує подолання одержаних у спадок ще з колоніального минулого проблем бідності, безправ'я у відносинах з економічно розвинутими державами.

Можна стверджувати, що якраз процеси глобалізації, охоплюючи весь світ, включаючи у свій обіг дедалі нові аспекти суспільного життя, сфери економічної діяльності за своєю природою, внутрішньою суттю не можуть залишити насильно відгороджені оази, чи такі, що відгородилися за власною ініціативою від їх впливів. Це – неорганічно для глобалізації.

Таким чином, процеси, що відбуваються нині у світі, дають шанс країнам, націям, що не входять до «золотого мільярда» за наявності відповідної волі, готовності сприйняти виклики, правила гри, диктовані глобалізмом, і суспільної згуртованості, ввійти до світового співтовариства достойними партнерами. Про реальність такого партнерства свідчить такий симптоматичний висновок: «Дослідження останнього десятиріччя... показали, що уряди наймогутніших країн вже втратили реальний контроль над процесами глобалізації. Більше того, з головних суб'єктів глобалізації вони перетворюються в її об'єкти. Ці країни потрапили до капкану глобалізації. З одного боку, вони глобалізатори, що ведуть насильницьку глобалізацію інших країн, а з іншого – глобалізація «глобалізує» їх самих [14].

Отже, у загальноцивілізаційному (глобальному) інформаційному просторі з'являється сила, що, з одного боку, впливає на наймогутніші держави-експлуататори, сприяючи ослабленню їхнього впливу на економічно слабкі, експлуатовані держави. З іншого боку – інтеграційні процеси обіцяють певне зростання рівня інформаційного, а за ним і економічного розвитку. Хоча при цьому, однак, було б черговою помилкою вважати позитивні впливи глобалізації подарунком долі. Відкриваючи шлях до реалізації певних шансів для економічного зростання на базі насамперед технічного переоснащення, глобалізація спричиняє також нові суспільні протистояння і суперечності вже на

інших рівнях суспільних взаємовідносин, що не обіцяє легкості при їх вирішенні. Слід також урахувати, що в соціальній практиці жоден механізм не функціонує в чистому вигляді. І тому поєднання процесів глобалізму і державного імперіалізму сучасності вже класифікується дослідниками як однополосний, однополярний глобалізм [15], новий глобальний імперіалізм [16], панамериканський глобалізм [17] і т. ін. Це є по суті відображення наявного в практиці поведінки на міжнародній арені симбіозу все ще сильного державного імперіалізму і вже могутнього імперіалізму глобальних економічних структур, що змушені розвивати інформаційну глобалізацію.

Даний симбіоз, однак, у нинішніх умовах не обіцяє бути тривалим. Засновники теорії постіндустріального, інформаційного суспільства (Д. Белл, О. Тоффлер (США), Е. Масуда (Японія), Ж. Серван-Шрейбер, А. Турен (Франція) ще у 80-ті роки минулого століття прогнозували швидкі темпи розвитку та масштаби зростання індустрії інформації, удосконалення всіх видів суспільної діяльності на базі інформатизації, що за рівнем ефективності виробництва поступово витіснятимуть традиційну організацію всіх галузей промисловості.

Реакцією на прояв даної тенденції стало прийняття великим капіталом менш затратних у порівнянні з переведенням на нову технологічну основу традиційної економіки рішень: перенесення державами – лідерами об'єктів традиційної економіки з усіма супутніми їм проблемами, включаючи екологічні, на території слабоінформатизованих і неіндустріалізованих регіонів економічно відсталих країн. Дані рішення фактично сповільнюють розвиток глобальної інформатизації в цих країнах, шкодять довкіллю. Високий рівень експлуатації негативно впливає на піднесення загальнокультурного рівня населення, користування позитивними здобутками глобалізації. При цьому індустріалізація на новій технологічній основі в даних країнах відкладається до ситуації, у якій вона стане рентабельною.

На зміну традиційній економіці, таким чином, приходять більш ефективна з меншими енергозатратами та екологічними проблемами нова економіка, більш точна в технологіях виробництва продукції та гнучка у врахуванні запитів споживачів. Така економіка потребує значно більшого в порівнянні з традиційною інформаційного обслуговування, суттєвого прискорення відповідного інформаційного обігу. Як зауважує з цього приводу Е. Тоффлер, «цивілізація Третьої Хвилі починає усувати історично зумовлені розбіжності між виробником і споживачем, сприяючи розвитку виробничо-споживацької економіки завтрашнього дня» [18].

Зроблені теоретиками висновки підтверджуються формуванням глобальної індустрії інформації та її глобального впливу на загальні й національні трансформаційні процеси. Це пояснюється, зокрема, специфікою інформаційного ресурсу. Інформація проникає в усі ніші й щілини глобального суспільства ефективніше й інтенсивніше, ніж інші товари-ресурси. Для неї вже практично не існує кордонів та інших бар'єрів [13, с. 274].

Сказане вище є підставою принаймні до двох висновків. Один із них базується на проекції логіки розвитку основних галузей промислового виробництва на вже фактично реалізований шлях випереджаючого розвитку інформаційної індустрії.

Другий висновок пов'язаний з розвитком суспільного усвідомлення значення глобальної інформатизації. Власне, вона дає шанс, відкриває сприятливіші стартові можливості для країн за межами «золотого мільярда» скоротити дистанцію розриву з високорозвинутими країнами на новому щаблі розвитку, не проходячи всю дистанцію індустріальної еволюції навздогін за лідерами. І в даному варіанті успіх значною мірою залежить від волі лідерів і національної самосвідомості громадян кожної з держав.

Протягом останніх двох-трьох десятиріч індустрія інформації не лише перетворилась в особливу, якісно нову галузь світової економіки з найбільш динамічними темпами розвитку. Спричинена сучасними економічними процесами, вона стала невід'ємною складовою та основоположною умовою сучасних процесів глобалізації, дає можливості доступу до сучасних технологій, науки та культури всім учасникам світової інформатизації. Цим самим розширюються можливості різних країн, регіонів світового інформаційного ринку відповідно до його запитів, його диктату долучитися до виробництва інформаційного товару.

Сьогодні – це глобальний товар з новими економічними властивостями – необмеженого відтворення та накопичення, необмеженого за частотою використання. Джерело вартості такого товару лежить переважно за межами традиційних джерел вартості і базується не на використанні психофізичних зусиль при застосуванні енергозатратних технологій, а на реалізації інтелектуального потенціалу працівника, посиленого в потрібних обсягах потенціалом, обсягами інформації відповідних інформаційних баз. Таким чином, в умовах інформаційної економіки вартість може породжувати надвартість, так як в умовах індустріальної економіки капітал породжує капітал [13, с. 179–180].

Відповідно до проявів уже загальноновизнаних процесів інтеграції світової економіки інноваційні технології дедалі ширше проникають за межі «золотого мільярда» і дають можливість для самореалізації у сфері інформаційної індустрії багатьом країнам «у середині турнірної таблиці». Серед них школа програмістів, якою в цьому списку представлена Індія, а також Республіка Корея, Тайвань, Малайзія, Сінгапур ОАЕ та інші, багато з яких тривалий час не мали державної самостійності. Ряд країн, які одночасно з Україною розпочали практичну побудову інформаційного суспільства, нині демонструють більш високий рівень розвитку інформаційних процесів. І все це поки що в умовах беззаперечного переважання високорозвинутих країн у процесах глобалізації. У той же час чимала кількість держав, потенційно здатних на прорив на старті інформаційного етапу розвитку цивілізації, серед них, поза всяким сумнівом і Україна, наявні можливості використовують слабо [19].

Однак при цьому, як показує суспільна практика останніх десятиріч, вплив глобальних інформаційних ресурсів на суспільну свідомість у різних країнах світу далеко не обов'язково гарантує загальну соціально-культурну уніфікацію. Навпаки, як показує соціальна практика, у останні десятиріччя значного пожвавлення в різних країнах світу набувають процеси національної самоідентифікації, боротьби за національні інтереси. Збільшення можливостей доступу до сучасних інформаційних технологій сприяє організації на рівні держав і націй протидії новому імперіалізму сучасних глобалізаторів. Цю протидію не варто недооцінювати. Досвід показує, що вона ґрунтується на сьогоднішній життєздатності інституту держави.

Дж. Сорос справедливо вважає, що нині «не існує міжнародного еквівалента політичного процесу, що відбувається в окремо взятих країнах» [6, с. 22]. Міжнародні корпорації не можуть витіснити державу зі сфери соціально-політичного розвитку, забезпечити культурний розвиток, потрібний для успішної діяльності самих же корпорацій. Унаслідок обмежених, вузькоспрямованих цілей своєї діяльності, вони не можуть заповнити всю складну, багатогранну систему суспільних зв'язків, зв'язків інформаційних баз структури людських спільностей.

Держава, як соціальний інститут, в умовах зростаючої соціальної активності своїх громадян, що відбувається на базі інформатизації, зростаючого доступу до системи вітчизняних і глобальних інформаційних ресурсів стає інструментом реалізації національних інтересів у розвитку міжнародного співробітництва та гармонізації відносин на внутрідержавному рівні на базі соціального партнерства, соціального компромісу, соціальної рівноваги і, найголовніше, соціальної ефективності. «Політика, спрямована на розвиток людини, в умовах становлення інформаційного суспільства стає пріоритетною, адже в новому сторіччі лідерами будуть ті країни, які візьмуть на озброєння такі нематеріальні чинники, як інформація і творчий підхід. Саме розвиток людського потенціалу і технологічного прогресу можуть бути взаємодоповнюючими і взаємозміцнюючими процесами, які стимулюють розвиток усього суспільства. Навпаки, втрата позицій у сфері людського капіталу означає і втрату перспектив нарощування конкурентоспроможності нації на світовому рівні. У глобальній конкуренції переможуть нації, які будуть лідерами в розвитку людського капіталу» [20].

І хоча в процесі входження в інформаційне суспільство певні функції держави трансформуватимуться, однак ефективність цього політичного інституту залишається високою і в умовах інформаційного етапу розвитку суспільства. Вона насамперед проявляється :

- у потребах протистояння негативним проявам глобалізації;
- у необхідності відстоювання національної самобутності в умовах зростаючих загроз глобальної уніфікації;
- у відстоюванні національних позицій на міжнародних ринках;

– в організації міжнародних інформаційних обмінів;
– в організації власної інформаційної безпеки і співробітництві в даній сфері з міжнародним співтовариством.

Таким чином, на практиці ще зовсім історично невеликого періоду прискорених глобальних перетворень, що супроводжують входження в нову інформаційну епоху, уже переконливо видно, що цей рух не позбавляє суспільство традиційних проблем, не є панацеєю для їх вирішення. Аналізуючи макроекономічні, політичні процеси в сучасному глобалізованому світі, українські дослідники доходять висновку, що суспільство дійсно не спроможне саморганізуватись, якщо не сформувало державотворчий світогляд, не виробило спільних ідей розвитку...

Національна ідея покликана якраз впорядкувати, гуманізувати й одухотворити броунівський рух розпорошеного суспільного середовища, окреслити вартісну цивілізаційну мету трансформації соціуму й мобілізувати громадян на її реалізацію [12]. В умовах суттєвих глобальних трансформацій загальноцивілізаційного масштабу, посилення впливу глобального інформаційного простору на всі регіони світу інститут держави не зникає, а еволюціонує в систему управління нового типу, засновану на керівництві суспільством, у якому зростаючого значення набуватиме організація інформаційних процесів.

Список використаних джерел

1. Суліма Є. М. Глобалістика / Є. М. Суліма, М. А. Шепелев. – К. : Вища шк., 2010. – С. 292.
2. Скаленко А. К. Глобальные резервы роста / А. К. Скаленко. – К. : Информационно-издательский центр «Интеллект», 2002. – С. 121.
3. Кісілевич-Чорнойван О. М. Міжнародне інформаційне право / О. М. Кісілевич-Чорнойван. – К. : ДП «Вид. дім “Персонал”», 2011. – 160 с.
4. Бутузов В. М. Протидія комп’ютерній злочинності в Україні (системно-структурний аналіз) : монографія / В. М. Бутузов. – К. : КИТ, 2010. – С. 132–148.
5. Кремень В. Г. Політична безпека України: концептуальні засоби та система забезпечення / В. Г. Кремень, І. Ф. Білько, С. І. Головащенко. – К. : МАУП, 1998. – 92 с.
6. Сорос Дж. Джордж Сорос про глобалізацію / Дж. Сорос. – К. : Основи, 2002. – 173 с.
7. Білорус О. Г. Глобалізація і національна стратегія України / О. Г. Білорус. – К. : ВО «Батьківщина», 2001. – С. 66
8. Згуровский М. Путь к обществу, основанному на знаниях / М. Згуровский // Зеркало недели. – 2006. – № 2. – С. 12.

9. *Горвий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства : монографія / В. М. Горвий. – К., 2005. – С. 25.
10. *Мельник Л. Г.* На пороге информационного общества / Л. Г. Мельник // Социально-экономические проблемы информационного общества. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – С. 75.
11. Світові зміни та їхній вплив на трансформаційні процеси // Україна: утвердження незалежної держави (1991–2001). – К. : Альтернативи, 2001. – С. 206–297.
12. *Урсул А. Д.* Информация. Методологические аспекты / А. Д. Урсул. – М. : Наука, 1971. – С. 183.
13. *Белорус О. Г.* Глобальные трансформации и стратегии развития / О. Г. Белорус (науч. ред.) – К. : Ориане, 2000. – 422 с.
14. *Білорус О. Г.* Економічна система глобалізму / О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 25.
15. *Мартин Г.-П.* Западная глобализация: Атака на процветание и демократию / Г.-П. Мартин, Х. Шуман. – М. : Альпина, 2001. – С. 170.
16. *Doremus N. Paul.* The Myth of the Global Corporation / Paul N. Doremus [et al.]. – Princeton, N. J. : Princeton University Press, 1999. – 193 p.
17. *Бжезинский З.* Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / З. Бжезинский. – М. : Международные отношения, 1999. – 256 с.
18. *Тоффлер Е.* Третья хвиля / Е. Тоффлер ; з англ. пер. А. Євса. – К. : Всесвіт, 2000. – С. 20.
19. *Меджибовська Н. С.* Формування систем електронного постачання промислових підприємств / Н. С. Меджибовська. – Одеса : Пальміра, 2011. – С. 210–214, 238–249.
20. *Сіденко С.* Становлення інформаційного суспільства і проблема забезпечення конкурентоспроможності економіки / С. Сіденко // Глобальна структурна модернізація і конкурентоспроможних країн. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2010. – С. 46.
21. *Андрущенко В. П.* Організоване суспільство. Досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К. : Тов. Атлант ЮЕМСІ, 2006. – С. 610; див. також: Галли К. Национальное государство в глобальную эпоху / К. Галли // Социальная глобалистика. В 3 т. Хрестоматія. Т. 2. – К. : Освіта України; Воронеж: Издательско-полиграфический центр «Научная книга», 2002. – С. 602–611.

До уваги держслужбовця

Л. Мацкевич, пров. бібліограф

Нові надходження НБУВ

Вавринюк А. А. Політичний устрій країн регіону : Західна Європа : енцикл. довід. для студ. / А. А. Вавринюк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 100 с.

Відоме всім поняття Західної Європи сформувалося під час холодної війни, коли Європа була поділена «залізною завісою» на два ворожі табори – капіталістичну Західну Європу та соціалістичну Східну Європу.

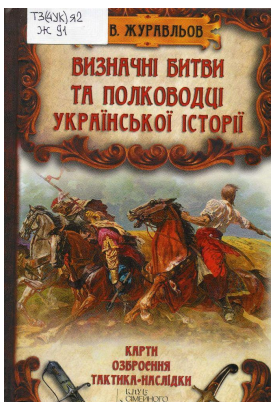
Енциклопедичне видання є лексиконом знань на тему політичного устрою країн Західної Європи. Із політично-економічного погляду термін «країни Західної Європи» стосується сьогодні всіх держав

Європейського Союзу (ЄС).

У довіднику подається інформація про 15 держав ЄС. Стаття про окрему країну містить такі відомості: загальна інформація (столиця, офіційна мова, державна релігія, кількість населення, структура населення за статтю, площа, валюта та ін.; політичний устрій (парламент, федеральний президент, федеральний уряд, судова влада); правлячі партії.

Шифр зберігання НБУВ: Ва 757180

Шифр зберігання ВДБО: ФЗ(4)я2 В12

Журавльов Д. В. Визначні битви та полководці української історії : карти, озброєння, тактика, наслідки / Д. В. Журавльов. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2013. – 414 с.

Дане видання в стислій формі подає цікавий фактичний матеріал не лише найважливіших, вирішальних для подальшого ходу історії України баталій, але і тих битв, котрим просто пощастило з увагою на-

шадків: битва на Стугні, битва на Калці, битва на Ворсклі, облога Переяслава, Конотопська битва, бій під Крутами та ін.

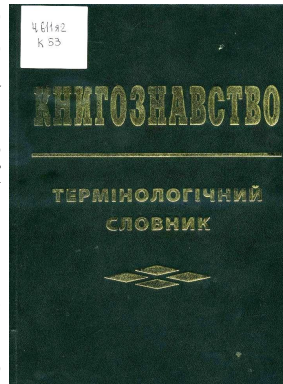
Книга містить короткі біографічні дані про кількасот відомих і напівзабутих давньоруських, візантійських, українських, російських, половецьких, литовських, польських, турецьких, татарських, шведських, німецьких, австро-горських воєначальників і командирів різних рівнів.

У додатку подаються короткі біографічні довідки полководців.

Шифр зберігання НБУВ: Ва 760210

Шифр зберігання ВДБО: ТЗ(4УКР)я2 Ж91

Книгознавство : термін. слов. : редакційно-видавнича справа, журналістика, поліграфія, видавничий бізнес, інформаційно-бібліотечна діяльність / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; Ін-т укр. філології ; уклад.: Ю. В. Бондар, О. В. Гресько, В. О. Жадько [та ін.] – К. : ВПК «Експрес-Поліграф», 2012. – 303 с.

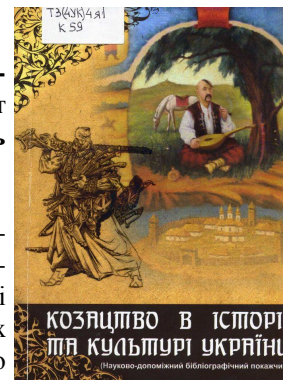
Пропоноване видання містить понад 4 000 статей, у яких подано нові тлумачення термінів із галузі книгознавства, видавничої справи, редагування, бібліотечно-інформаційної діяльності, видавничого бізнесу, поліграфії. Терміни, які складаються з двох і більше слів, відображено як у статтях-визначеннях (на першому місці – іменник), так і в статтях-поширеннях. Курсивом у пояснювальних текстах виділено синоніми.

Довідковий апарат видання складається зі списку використаних джерел та словника термінів, складних для перекладу з російської мови на українську.

Шифр зберігання НБУВ: Вє 54295

Шифр зберігання ВДБО: Ч611я2 К53

Козацтво в історії та культурі України : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини ; укл. : Т. В. Кузнець [та ін.] – Умань : вид. «Сочінський», 2012. – 93 с.

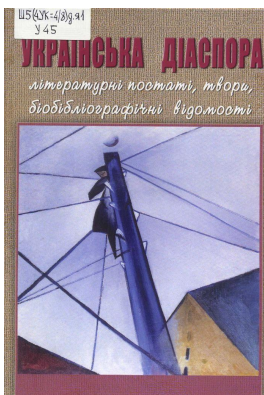
Героїка українського козацького минулого надихала українських та іноземних письменників, художників, композиторів і кінематографістів. Це – сотні авторів, тисячі наукових досліджень і художніх творів, величезний обсяг інформації. Козацтво було

неповторною моделлю суспільного розвитку з оригінальним соціально-політичним устроєм, своєрідним побутом, традиціями, етичними і правовими нормами, культурою, фольклором.

Укладачі даного довідкового видання систематизували різнопланові публікації з історії козацтва, або ті, що містять відомості про українське козацтво, і зберігаються у фондах Наукової бібліотеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Це близько 1300 назв досліджень, які тематично згруповані у такі розділи: «Загальні матеріали з історії українського козацтва», «Життєписи видатних особистостей козацької доби», «Рання історія козацтва (кінецьXV – середина XVII ст.)», «Українська національна революція середини XVII ст.», «Козацтво періоду Гетьманщини», «Регіональна історія козацтва», «Культура та духовність козацтва», «Козацька історія в навчальній літературі».

Шифр зберігання НБУВ: Ва 761594

Шифр зберігання ВДБО: ТЗ(4УКР)4я1 К59

Українська діаспора : літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / упорядкув. В. Просолової ; Донец. обл. держ. адмін., Укр. культ. центр, Донец. обл. від-ня Т-ва зв'язків з українцями за межами України (Т-во «Україна-Світ») [та ін.] – Донецьк : Сх. вид. дім, 2012. – 516 с.

У виданні зібрано і систематизовано біографічні факти, наведено перелік художніх творів літераторів, які розпочали чи продовжили творчу діяльність за межами України. Необхідність даного довідкового видання зумовлена відсутністю точних біографічних відомостей про літераторів, усунення низки неточностей, що стосуються як біографічних подробиць, так і ідентифікації художніх творів і письменників, які друкувалися під різними літературними іменами в багатьох куточках світу, зокрема Павлини Андрієнко-Данчук, Івана Арделяна, Пилипа Бака, Ореста Бачинського, Олесь Квітневого, Петра Кізка та інших.

Шифр зберігання НБУВ: Ва 760716

Шифр зберігання ВДБО : Ш5(4УКР=4/8)д.я1 У45

Підп. до друку 26.06.2013.

Формат 60x84/16. Друк офс. Ум. друк. арк. 4,42.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3